

4062

శ్రీతయ సాంస్కృతిక పక్షపత్తి

వ్యవస్థాపకులు : విద్యాన్ బుల్సుగి సతారామశాస్త్రి.

సంచికలు 18, 19

1. కృష్ణ కర్ణామృతం
2. ప్రాచీన సాహిత్యామృతం :
రామరాజభూషణుడు - ఒక పరిచయం
3. భరతమాత
4. అడవి (కవిత)
5. సింహావలోకనం (గ్రంథ విమర్శ)
6. మహాకవి శ్రీ జులుసు వేంకటేశ్వరులు
7. ప్రసిద్ధ ద్రావిడభాషల్లో
తద్భవాలు - ద్వవిసూత్రాలు
మొదలగునవి ఉంటాయి.

సంపాదకుని మాట

ఒక వ్యక్తి స్వయంకృషితో ఒక సంస్థగా
రూపొందడం చాలా అరుదుగా జరుగుతూ
ఉంటుంది. విద్వాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రిగారు
ఒక వ్యక్తి కాదు. ఒక సంస్థ. అటు తాను నమ్మిన
వేదశాస్త్రాలను మననం చేసుకుంటూ జీవితంలో
ఎవరికై నా చేతనైన ఉపకారమే చేస్తూ ప్రాచుర్యం
కోసం ప్రాకులాడకుండా ఎంతటి కష్టాలనైనా
చిరునవ్వుతో ఎదుర్కొన్న ధీశాలి. తెలుగును
తెలుగుగా ఉంచాలని నిష్కపటంగా నిక్కచ్చిగా
చెప్పిన మహానుభావుడు. చక్కటి పాండిత్యం,
కవితాశక్తి కలిగి ఉండికూడా అజ్ఞాతంగా ఉండి
పోయిన ఎందరో మహానుభావుల్లో ఆయనొకరు.
సాహిత్యపరమైన ప్రతికను ఎన్ని కష్టనిష్ఠులారా
కోర్చియైనా నడపాలనేది ఆయన జీవితంలో పైకి
చెప్పుకున్న వాంఛ. ఆయన సంస్కృత సంచిక
ఆయనకు మా చిన్ని జ్ఞాపిక.

ఆయన శక్తిసామర్థ్యాలలో అణుమాత్రమే ఉన్నా
ఆయన ప్రారంభించిన సమాలోచన చిరకాలం
నడపాలనేదే మా వాంఛ. కొద్దిమంది సాహితీ
మిత్రుల సహకారంవల్ల అది సాధ్యపడుతోంది.
ఈ సహకారం మరికొంచెం అధికంగా లభిస్తే
సమాలోచన ఇంకా సుందరింగా మీ ముందు
ఉంటుంది.

సమాలోచనలో చేసిన విజ్ఞప్తికి వెంటనే స్పందించి
ప్రాచీన సాహిత్యంపై రచనలు పంపించారు.
రాబోవు సంచికల్లో ఆ మంచి రచనలు ప్రచురణ
అవుతాయి. వాఠకుల ఆదరాభిమానాలకు
కృతజ్ఞతలు.

— సంపాదకుడు

వ్యవస్థాపకులు శ్రీ|| శ్రీ|| విద్వాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రిగారి సంస్మరణ సంచిక

★ స మా లో చ న ★

౧౩

* జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక *

వ్యవస్థాపక సంపాదకులు : విద్వాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రి
Retired Telugu Lecturer, V. T. J. College, Rajahmundry.

సాహితీమూర్తులు, వేదవిదులు, రసహృదయులు

బ్రహ్మశ్రీ బులుసు సీతారామశాస్త్రిగారి ప్రథమ వర్ధంతి సందర్భములో

స్మృ త్యం జ లి

తే॥ శ్రీ బులుసువంశ వారాశి శీతకిరణ
సదయమూర్తి సీతారామశాస్త్రివర్య
గడచె నొక వత్సరమ్ము నీకాలగర్భ
మందు నైనను విన్నెట్లు మరువగలము

తే॥ సుంత మొగమాటమును లేక స్వాంతమందు
సత్యము వచించునట్టి వికాలహృదయ
సారసాక్షుడు నీకాత్మకాంతి నీయ
ప్రార్థనముసేతు మెవ్వేళ భావమందు

తే॥ నిస్తులంబై న ఫైవ్ వండిట్స్ గైదు
నీ సమాలోచనమ్ము సందీప్త పక్ష
వత్రిక హుషారుక్లబ్బును బహువిధముల
జుప్తి చేయుచు నుండు మాస్వాంతమందు

ఉ॥ శాంతనిగర్వ భావజవనమ్ముతి సాత్విక సామరన్య సి
ద్ధాంతములన్ మహోన్నతపథంబున సాగినదీవికాల నీ
యంతటి దర్మమూర్తివిక నారయలేమని దుఃఖపూరిత
స్వాంకులమైత్వదాత్తకును శాంతిని గోరెదమీ మహోదయా

పీ॥ వేదవేదాంగ సద్విజ్ఞావివై యుండి
శ్రీ వేదవిదుల పోషించినావు
కవితాచమత్కృతిన్ కమనీయ కావ్యమూర్
సృష్టించి నీవు విశేషముగను
వీరేశలింగ సద్విద్యాలయంబున
నాచార్యవదవిచే నలరినావు
తెలుగు విద్యార్థికి వెలుగునిచ్చెడి ఫైవ్
వండిట్స్ గైడ్ నేర్పరచినావు

సంతత మిట్టి సజనుల సచ్చరిక శ్రవణానురక్తి వ
ర్ధంతి మహోత్సవంబుల విరాజిలజేయుచు తెన్నువారు ను
స్వాంతముతోడ నిట్టిగుణవంతుల మార్గమునం జరించి డీ
మంతులుమెచ్చురీతి ఋజుమార్గమునం బయనింపుగావుతన్

— శ్రీ బులుసు వేంకట రామమూర్తి

1. కర్పూర వసంతరాయలు కావ్యంలో చందోవైవిధ్యం

—శ్రీ పోలేపెద్ది రాధాకృష్ణమూర్తి. ఎం.ఎ., ఎం.ఫిల్.,

గద్యం, పద్యం, గేయం, వచనకవిత - మొదలైన కవితా వాహిక అన్నింటి లోనూ హృద్యమైన రచనలు చేసి, జ్ఞాన వయోవృద్ధులైన పండిత ప్రకాండుల ప్రశంసాశీస్సుల నందుకొన్నప్పటికీ, "ఎన్ని తెన్నుల కైతకన్నె వివరించి నను పాటలోపలనెక్కినా ప్రాణాలు గల వండు" అంటూ గేయం పట్ల తన కన్న మక్కువను వెల్లడించిన గేయకవి డా॥ సి. నారాయణరెడ్డిగారు. వారు నాగార్జున సాగరం, విశ్వనాథ నాయకుడు, కర్పూర వసంతరాయలు లాంటి అనేక గేయకావ్యాలు రచించారు. 'కనిష్ఠికాధిష్ఠిత కాలిదాసు' అన్నట్లుగా పాటన్నింటి లోకీ 'కర్పూరవసంతరాయలు' తలమానికం. నారాయణరెడ్డిగారి రసశ్రీ ప్రపంచ మంతా ఏకత్ర రాశీధూతమైవున్న కళా ఖండమది. ఆ కావ్యానికంతటి ప్రశస్తి రావటానికి కారణాలు అందులోని ఇతి వృత్తం, దాన్ని ఆనన్య పాధ్యంగా నిర్వహించిన రెడ్డిగారి కవన చాతుర్యం. ఈ చాతుర్యంలో అనేక కోణాలున్నాయి. వాటిలో చందోవైవిధ్య మొకటి.

పద్యాలలో చందస్సు వృత్త వాక్య పజాత్యాది భేదాలతో నడుస్తుంది. కాగా, గేయాలలో త్రిశ్ర, చతురశ్ర, ఖండ, మిశ్రాది గతులలో నడుస్తుంది. త్రిశ్రగతిలో ఒక్కొక్క పాదంలో మూడు మాత్రల గణాలు నాలుగు, చతురశ్రగతిలో నాలుగు మాత్రల గణాలు నాలుగు, ఖండగతిలో ఐదు మాత్రల గణాలు నాలుగు, మిశ్రగతిలో మూడు + నాలుగు + మూడు + నాలుగు మాత్రల

గణాలు వుంటాయి, కొన్ని గేయాలలో వీటికి రెట్టింపు - పాదానికి ఎనిమిది గణాలు వుంటాయి. నాలుగు గణాలున్న పాదాలలో ప్రథమ తృతీయ గణాద్యక్షరాలకు, ఎనిమిది గణాలున్న పాదాలలో ప్రథమ ఇంచమ గణాద్యక్షరాలకు యతి చెల్లుతుంది. యతికి బదులుగా ప్రాస యతిని గూడ పాటించవచ్చును.

నారాయణ రెడ్డిగారు తమ 'కర్పూర వసంతరాయలు'లో ఈ గతుల నన్నింటిని ప్రయోగించారు. కొన్ని సందర్భాలలో వీటికి భిన్నమైన గతులను గూడ ప్రయోగించారు. అంటే పాదంలో నాలుగు గణాలకు బదులు ఒకటి, రెండు, మూడు గణాలను మాత్రమే ప్రయోగించిన సందర్భాలున్నాయి. కొన్ని చోట్ల ఒక్కొక్క గణంలో మాత్రలను పెంచటమూ, తగ్గించటమూ చేశారు. వారు ఈ ప్రయోగాలను ఉద్దేశపూర్వకంగానే చేశారు.

ఐదు ఆశ్వాసాల ఈ కావ్యంలో మదనోత్సవం నుండి అమృతాహుతి వఱకు అనేక ఘట్టాలున్నాయి. రెడ్డిగారు ఒక్కొక్క ఘట్టం మాతీనప్పుడు నిత్యంగా కాదుగాని, వికల్పంగా - ఒక్కొక్క గతిని మూలుస్తూ కథ కోక సౌందర్యాన్ని సమకూర్చారు.

* * * * *
జయ జయ సమగ్రాంధ్ర
సర్వం సహభార
సంభరణ శేషహిరూపా!
పరిపంథి సృపతి దో
ర్బల కంధ మంథనా
తరమందరాది స్వరూపా! (పుట. 81)

చైత్రకుద్ధ త్రయోదశి, మదన పూజా రంభ సమయంలో కొండవీటి ప్రభువు కుమారగిరి రెడ్డికి మాగధులు పలికే ఈ కైవారాలనో కావ్యరంభం జరిగింది. ఈ ఘట్టంలోని గేయ ఖండా అన్నీ ఖండగతిలోనే నడిచాయి.

ఆ సందర్భంలోని వసంత రాయల సౌందర్యాన్ని, అతని వెనుక బారులు బారులుగా వస్తున్న ఆశ్వికాది దళాలను, కాటయ వేముడిని, పారులను రెడ్డిగారు మిశ్రగతిలో వర్ణించారు.

పాలసంద్రపు నురుగు తరగలు
పరిమళించిన సురగజముపై
స్వారి వెడలు శచీశ్చితీయుని
స్మరింపించె వసంతరాయడు. (పుట. 93)

విరావతాన్ని అధిరోహించిన దేవేంద్రుడిని గుర్తుకు తెస్తున్న వసంతరాయల రాజసమూర్తిని ముగ్ధాంగనలు అంతఃపుర గవాక్షాలనుండి తిలకిస్తున్న దృశ్యం త్రిశ్రగతిలో నడిచింది.

ఒక్క రలుపు రక్క తీసి
ఒయారముగ అణు మధ్యలు
మధ్యలు తిలకించినారు
మహేశ్వరుని యువమూర్తిని (పుట. 95)

రాజా, రాణి, కాటయ వేముడు నగరి లోటలోని తియ్యమామిడి చెట్టుక్రింద నిర్మించబడిన వేదిక దగ్గరకు వచ్చారు. బావ ముడులిద్దరు సరససల్లాపా లాడు కొన్నారు. ఈ సందర్భం మిశ్రగతిలో నడిచింది.

కాలిదాసు శకుంతలను పా
తాలు వేర్పడు బావగారూ!
మీ రసజ్ఞత మదనదేవ స
మీ పవర్తిని కాదనెదరా? (పుట. 98)

తర్వాత కుమారగిరి మాహూర్తికులైన విప్రమండల నూచన ననుసరించి గణపతిని, వరమేశ్వరుడిని, మన్మథుడిని

పూజించాడు. ఈ పూజా విశేషాన్ని
త్రిశ్రగతిలో నడిచాయి.

గుప్పెడంత కంఠమ పాడి
గుప్పెను అచ్చరలపైన
దోసె దన్ని పూవు రెత్తి
పోసెను మధుమూర్తిపైన. (పుట. 38)

తొమ్మిది రోజులు జరిగిన మదనోత్స
వాలలో జానపదులాలపించిన గీతి విశేషా
లను, నృత్త నృత్యాలను రెడ్డిగారు చతు
రశ్రగతిలో వివరించారు.

జాదర జాదర జాదర యంచును
'చర్చరి గీతులు' పాడెడు వారలు
ద్రుత తాళమ్మన ధుంతక ధుంతక
ధుంధుం కిట యని ఆడెడు వారలు.
(పుట. 40)

చైత్రపూర్ణి మనాడు నగరోద్యానంలో
జరిగిన నాట్య ప్రదర్శనలో కుమారగిరికి
లకుమా సందర్శన మైంది. ఈ ఘట్టాన్ని
రెడ్డిగారు ఖండ గతిలో నడిపారు. కొన్ని
గేయఖండాంతలో చివరి గణం పంచమా
శ్రలది. కాగా, మఱి కొన్నింటిలో
త్రిమాత్ర, ఏకమాత్ర గణాలున్నాయి.
చైత్ర పూర్ణి మనాడు జానువెన్నెల రేడు
ఉదయించినాడదో మదనునకు సైదోడు
(పుట. 41)

....

ఇంతలో యవని కాభ్యంతరమ్మున నుండి
వినిపించె నాద్యమేళమ్ము
తోటలో నిదుర మత్తుననున్న గడ్డి పో
చలులేచి చూచినవి సుమ్ము. (పుట. 43)

....

గరుడుని గరుత్తులు కరములై త్రి పతాక
హస్తముద్రను చూపినది నరకి
(పుట. 43)

రాజుల కుమ సాందర్యా కృష్ణుడు,
తల్లగ్న పంచప్రాణుడయ్యాడు. విరహ
వేదన వలన నిద్రకు దూరమైనాడు.
అతని ఈ స్థితి త్రిమాత్ర గణాలలో
నడిచింది.

వేల నిదురవోయె
నింగి నిదురవోయె
గాలి నిదురవోయె శబ్ద
కండె అదరిపోయె. (పుట. 59)

కుమారగిరి లకుమా సమేతుడై అహో
బల దక్షవాటికాది పుణ్యక్షేత్ర పర్యటన
చేసి వచ్చాడు. రాణి స్థానంలోవున్న
లకుమను చూచి ప్రజలు గుసగుసలాడుకొ
సాగారు. మఱునాడు కాటయ వేముడు
కుమారగిరి వద్దకు వచ్చి, తాను తలపెట్టిన
క్షేత్రయాత్రను గుఱించి వివరించాడు.
ఈ వివరణ నంతటిని రెడ్డిగారు త్రిశ్ర
గతిలో నడిపారు.

విజయనగర మెపుడు కొండ
వీటి ప్రక్కలో బల్లెము;
దానికి సైదోడుగ సు
ల్తాను బహమనీ రాజ్యము.
(పుటలు. 109,110)

మొట్టమొదట లకుమా నాట్యానికి
మృగ్ధ్వజ రాయలు తర్వాత కాలంలో
ఆమెతనూ లావణ్యానికి దాసుడయ్యాడు.
అతని జీవిత నాకకు లకుమ చుక్కాని
అయింది ఆమె అతనికి పంచభూతస్వరూ
పిణిగా కనిపించిన వై నాన్ని రెడ్డిగారు
ఖండగతిలో నికూపించారు.

పృథ్వి నాయుడు జఘన పీఠమ్మనం జూచి
జల మామె కంటిపాపల లోతులంజూచి
తేజమ్ము నామె ముఖ రాజీవమున గాంచి
నాయుగతి నామె విక్వాసముల

గుర్తించి

ఆకాశ మామె మధ్యము నందు గమనించి
నిభిల సృష్టికి లకుమనే ప్రతీకగ నెంచి.
(పుట. 114)

యౌద్ధయాత్రను విజయవంతంగా
ముగించుకొని వచ్చిన కాటయ వేముడు
రాజుగారి పరిస్థితిని, రాణి దుస్థితిని
తెలుసుకొని, కుమారగిరికి హితబోధ

చేశాడు. ఈ బోధ త్రిశ్రగతిలో నడి
చింది.

మీకు చెప్పదగిన శక్తి
నాకు లేదు మహా ప్రభూ!
అయిన నొకటి రెండు మాట
లన సాహస మొనరించెద.

....

మానలేని ఒక వేదన
చే నిపీడ్యమాన యగుచు
మహారాజ్ఞి యేమి చెప్ప
మంచము పట్టెను బావా! (పుట. 127)

కాటయ వేముని బోధ, అభ్యర్థనల
ఫలితంగా తప్పనిసరై కొలువు కూటానికి
వెళ్ళిన రాజు 'లకుమకు కాలు బెణికిం'
దనే వార్త విని, కొలువు కూటాన్ని
వదిలి, ఆమె సన్నిధికి వచ్చి -

ప్రియా! నీదు కాల్యాత్రమె
బెణికి పోవలేదు సుమా!

నా జీవ నవామృత భాం
డమే తొణకినది లకుమా! (పుట. 134)

అంటూ బాధ పడ్డాడు. అతనికి తన
పట్లగల అభిమానానికి, అతని వసిపిల్లవాని
మనస్తత్వానికి పొంగి పోయిన లకుమ -

వెన్నయైన గట్టి వడుట
యున్నది గానీ స్వామి!

మె తదనము దప్ప మీదు
చిత్తిము అన్య మెరుంగదు

నేను పునర్జన్మ మెత్తి
తేని ప్రభూ! రసికతా మ

హాలయమా మీ యువహృద
యముగా జన్మింతు గాత (పుట. 138)

అంటూ తన కృతజ్ఞతను తెలుపుకొన్నది.
ఇదంతా త్రిశ్రగతిలో నడిచింది.

లకుమ కోసం కుమారగిరి కొలువు
కూటాన్నే వదిలివెళ్ళాడనే వార్త రాణి
వృద్ధయానికి విషవాయు వీచిక లాగా

సోకింది. చిచ్చులేకుండానే కాల్చితేనే చింతతో సగమైన రాణి నాశ్వాసించటానికి కాటయవేముడు వచ్చాడు. ఆమె తన మనోవ్యధ నతనికి విన్నవించుకొన్నది. ధర్మకాస్త్ర జగత్తుకి మణిదర్పణాలైన ఆమె కరుణోదాత్త వాక్కులను విన్నవేముడు ఆమె నోదార్పాడు. ఈ ఘట్టమంతా మిశ్రగతిలో నడిచింది.

ఇన్ని నాశ్వుగ నాయెదను దహయించు బాధను దాచియుంచితి ఈ దినమ్మన మాత్ర మన్నా!
ఏలకో చలియించి పోయితి (పుట. 189)

... ..

మనది ఒక సుల్ సంప్రదాయము
మన చరిత్రము శ్రవణ పేయము
మన కులమ్మన కింత వరకును
మహి సంగత్యమె ధ్యేయము.
(పుట. 140)

కాటయవేముడు మఱిల కుమారగిరి వద్దకు వెళ్ళి, హితోపదేశం చేశాడు. రెడ్డిగారు ఈ బోధలో కొంతభాగాన్ని ద్విపదనడకతోనూ, మణికొంతభాగాన్ని ఖండగతిలోనూ నడిపారు.

భూదేవి కపరావతారమా రాణి
పొగిలి మంచము పట్టె నో మహిజాని!

.... ..

సుడిలోని అకువలె జడిసిపడె నామె
కడసారి మిను జూడ కాంక్షించె నామె

.... ..

కడకు దేశమ్మ కొరకైనను సరే మీరు
అర్థాంగ లక్ష్మి నోదార్పగా పోవలయు.
(పుట. 142)

కాటయవేముని బోధ విఫలమైంది. అకుమ రాజావద్దకు వచ్చి, రాణిసన్నిధికి వెళ్ళవలసిందిగా అతడికి చెప్పింది. రాజా అకుమపట్ల తనకుగల ప్రేమాతిరేకాన్ని

విస్పష్టంగా అమెకు వివరించాడు. ఈ సందర్భం మొత్తమూ త్రిశ్రగతిలో నడిచింది. ఐతే, ఇందులో చతుర్మాత్ర గణాలు మూడున్న నడక స్పష్టంగా కనిపించటం విశేషం.

ఎవ రెంతగ నన్నను రమ
ణీ! నా చిత్తము మారదు
నీదు సావాచర్య చిక్కి
ర్నా దాహము చల్లారదు

.... ..

దేశ మ్మేమైనను సరి
యే; శశి బింబ ప్రతి బిం
బమ్మగు నీ యానన బిం
బమ్మ శరణ్యమ్మ నాకు.

(పుటలు. 144/145)

ఒక ఆర్ధరాత్రి రాణి రాజుగారి కేళి సౌధరత్న ప్రాంగణానికి వెళ్ళి, అకుమను పిలిచింది. అకుమవచ్చి, రాణిని చూచి, ఆశ్చర్యచకిత అయింది. ఆమెకు పాదాభివందనం చేసి, వల వల యేడ్చింది. రాణి ఆమెను లేవనెత్తి, పైటలో ఆమె అశ్రువులను తుడిచింది. 'రాణి వచ్చిన పనిని నెఱవేర్చటానికి తన ప్రాణాలనైనా సరే, అర్పిస్తా' నని అకుమ వాగ్దానం చేసింది.

అప్పుడు రాణి -

నీపయిన్ ఒక ఘోర భారము
మోపగా వచ్చితిని చెల్లీ!
పాల ముంతువో నీట ముంతువో

బాధ్యతను గమనించి తల్లీ! (పుట. 149)
అని ప్రారంభించి, 'రాజును విడిచి ఎక్కడికైనా వెళ్ళిపోవలసింది' గా ప్రాచేయపడి, తన మందిరానికి వెళ్ళి పోయింది. ఆ మాటలను విన్న అకుమ తన యెదలో పిడుగుపడినట్లుగా చలించి పోయింది.

ఎటుల వాగ్దానమ్ము తీర్తును
ఎటుల రాయని వీడు నేర్తును

ఎందు కీ హృదయమ్ము నిచ్చితి
వీశ్వరా! ఈ సానిదానికి? (పుట. 151)

అంటూ విలపించింది. చివరికొక నిర్ణయానికి వచ్చింది. ఉజ్వలమైన ఈ ఘట్టాన్ని రెడ్డిగారు మిశ్రగతిలో నడిపారు.

మఱునాడు అకుమ తన రమ్యశరీరం నుండి చండికా భయద సౌందర్యకాంతులు పిసాలించే విధంగా, పరమ శివుని లాగా ఆలంకరించుకొని నాట్యంచేసింది. కుమారగిరికి ఆమెలో అపర సంధ్యా మూర్తి దర్శన మిచ్చాడు. ఆమె నాట్యం చేస్తూనే ఒడిలోనుండి పిడి బాకునుతీసి, తన యెదలో పాడుచుకొని, నేలపై కుప్ప కూలిపోయింది. రాజా చివాలునలేచి, ఆమె వద్దకు వెళ్ళాడు. అతని కామే మాఖంలో రాహు గ్రహగ్రస్త చంద్ర బింబాంతస్థ చరమ కళ కనిపించింది. అతడు ఆ బాకు నూడబెరికాడు. దాని పిడికొక లేఖ చుట్టివున్నది. రాజా అందులోని రక్తసిక్తాక్షరాలను చదివాడు. అకుమా సందేశాన్ని చదివిన కుమారగిరి రెడ్డి జాగృతుడైనాడు. ఈ ఘట్టమంతా ఖండగతిలోనే నడిచింది.

ప్రభుని కన్నులకు కన్నడె

నపుడు కొండ వీ

దును మహారాజ్ఞియును జన

మహాంభోధియును. (పుట. 156)

ఈరోజుకీ కొండవీటిలో వీచేగాలులు అకుమ అందెల ఝుగుఝుక్కారాలను వినిపిస్తుంటాయంటారు రెడ్డిగారు.

జయ జయ సమగ్రాంధ్ర

సర్వం సహాభార

సంభరణ కేషహిరూపా! (పుట. 31)

అంటూ ఖండగతిలో కావ్యాన్ని ప్రారంభించిన రెడ్డిగారు.

(తరువాయి 5వ పేజీలో)

2. హరిగోవిందా!

(అదిశంకరులవారి భజగోవింద స్తోత్రానికి తెనుగుసేత)

—శ్రీ వైద్యం వేంకటేశ్వరాచార్యులు

1. భజగోవిందం భజగోవిందం
భజగోవిందం మూఢమతే :
సంప్రాప్తే నన్నిహితే శాలే
నహినహి రక్షతి దుక్కుళ్ళ కరణే ||భజ

1. హరిగోవిందా హరిగోవిందా
హరిగోవిందా అనరా మందా :
మరణాసన్నఁబొ తఱినిన్, వ్యా
కరణ మ్మించుకయున్ కావదురా ||హరి

* * *

2. మూఢ! జహీహి ధనాగమ తృష్ణాం
కురు సద్బుద్ధిం మనసి వితృష్ణాం
యల్లభనే నిజ కర్మోపాత్రం
విత్తం తేన వినోదయ చిత్తమ్ ||భజ

2. మూఢా! వదలుము ధనదాహమ్మును
వీడుము కోరికలను చిత్తమ్మున
పొందెదు కర్మఫలితమున ధనమును
చెందుము దాననె మోదము మనమున ||హ

* * *

3. నారీస్తనభర నాభీదేశం
దృష్ట్వామాగా మోహవేశం
ఏతన్మాంస వసాది వికారం
మనసి విచారయ వారం వారమ్ ||భజ

3. వనితాపటుకుచ నాభినివేశము
కనుగొని పొందకు మోహవేశము
తనువిది మాంసవసాది వికారము
మనసున మరిమరి చేయు విచారము ||హ

* * *

4. నశినీ దళగత జలమతి తరళం
తద్వత్ జీవిత మఱియ చవలం
విద్ధి వ్యాధ్యభిమానగ్రస్తం
లోకం శోకటాతంచ సమస్తం ||భజ

4. జలజదళముపై జలబిందువువలె
నిలుకడలేనిది జీవితమంటే
ఎరుగుమురా! లోకమ్ము సమస్తము
దురభిమాన దుఃఖ దుఃఖగ్రస్తము ||హరి

* * *

5. యావద్విస్తోపార్జన వక్తః
తావన్నిజ పరివారో రక్తః
పశ్చాత్ జీవతి జర్జరదేహే
వార్తాం కోఽపి న వృచ్ఛతిగేహే ||భజ

5. ఎందాకుండునో ధనార్జనంబులు
అందాకే పరిజన ప్రేమంబులు
ఒంట్లో జవనత్వాలగుంటిన
ఇంట్లో నిన్నుడిగేవారుండరు ||హరి

* * *

6. యావత్ పవనో నివసతి దేహే
తావత్ వృచ్ఛతి కుశలం గేహే
గతవతి వాయో దేహాపాయే
భార్యా బిభృతి తస్మిన్ కాయే ||భజ

6. ఒంట్లో ఊపిరి ఉండేవరకే
ఇంట్లో కుశలప్రశ్నలు వేతురు
ఒంట్లో ఊపిరి పోతే భార్యే
ఇంట్లో ఉంచదు శవమును, భయపడి ||హ

* * *

7. బాలస్తావత్ క్రీడానక్తః
తరుణస్తావత్ తరుడీనక్తః
వృద్ధస్తావత్ చింతానక్తః
పంమే బ్రహ్మణి కోఽపి నవక్తః ||భజ

7. పసికనమందున ఆటలు పాటలు
మిసిమి వయసులో మెంతలమోజులు
మువలితనములో చింతల మూర్ఖులు
హసదు వరబ్రహ్మము గనుటెన్నడు ||హ

* * *

8. కాతే కాంతా : కస్తే పుత్రః :
సంసారోఽయమతీవ విచిత్రః
కస్య త్వం వా : కుత ఆయాత :
తత్త్వం చింతయ తదిహాభ్రాతః ||భజ

8. ఎవ్వతె పెళ్ళాం : ఎవచో బిడ్డడు :
ఈ సంసారమ్మెంతో చిత్రము:
ఎవరివాడ వెటునుండి వచ్చితివి
తత్త్వమెరుంగర తమ్ముడ ఇక్కడె ||హ

9. సత్సంగత్వే నిస్సంగత్వం
నిస్సంగత్వే నిర్మోహత్వం
నిర్మోహత్వే నిశ్చల తత్వం
నిశ్చల తత్వే జీవన్ముక్తిః ||భజ

(4వ పేజీ తరువాయి)

నేటికిని లభమ అందెల ఝుణత్కారముల
వినిపించు కొండవీటను వీచు వాయువులు
కొమరగిరి చరితమ్ము కొండ వీటను శిశిర
మును నైతము వసంతముగ రూపుగట్టించు
కొండవీటను పాడుకొన్నట్టి మట్టిలో
నైతమ్ము కర్పూర సౌరభమ్ములు వీచు.
(పుట. 156)

అంటూ ఖండగతిలోనే భక్త్యంగా ముగిం
చారు.

ఈ విధంగా డాక్టర్. సి. నారాయణ
రెడ్డిగారు కర్పూర వసంతరాయల1
కథారథాన్ని వివిధగతులలో నడిపారు.
దానివలన ఆ కథ ఒక్కొక్క ఘట్టంలో
ఒక్కొక్క నడక నడుస్తూ, ఒక్కొక్క
లయను ప్రదర్శిస్తూ సాగింది. రసజ్ఞపాఠక
మనోనందన వనాలలో కర్పూర సౌరభా
లను గుబాళింప జేసింది. కర్పూరవసంత
రాయలు నారాయణ రెడ్డిగారి రసమయ
వృద్ధయానికి పతాక; వారి కవన కళా
ప్రావీణ్యానికి ప్రతీక.

1. ఎమెస్కో ప్రచురణ, బాన్. 1972.

(* *)

9. సత్సంగముచే నిస్సంగత్వము
నిస్సంగత్వమునన్ నిర్మోహము
నిర్మోహముచే నిశ్చలతత్త్వము
దానన్ జీవన్ముక్తి లభించును ||హరి

* * *

10. వయసి గతే కః కామవికారః
కుష్ఠేనీరే కః కాసారః
క్షీణే విత్తే కః పరివారః
జ్ఞాతే తత్త్వే కః సంసారః ||భజ

10. వయసుడిగిన ఎది కామవికారము
నీరింకినచో ఎది కాసారము
సిరులు తరిగితే ఎది పరివారము
తత్త్వ మెరిగితే ఎది సంసారము ||హరి

* * *

11. మా కురుః ధనజన యౌవనగర్వం
హరతి నిమేషాత్ కాలః సర్వం
మాయామయమిద మఖిలం హిత్యా
బ్రహ్మ వదం త్వం ప్రవిశవిదిత్వా ||భజ

11. గర్వించకు ధన జన యౌవనమున
సర్వం బణచును కాలము క్షణమున
సర్వము బూటక మిది యని తెలియర
సర్వేశ్వరుగవి సత్యమైరుగర ||హరి

* * *

12. దిన యామిన్యో సాయం ప్రాతః
శశిర వసంతౌ పునరాయాతః
కాలః క్రిడతి గచ్ఛత్యాయుః
తదపి న ముంచత్యాశావాయుః ||భజ

12. రే, పవలుర్, మునిమాపులు, రేపులు1,
చలి, వేసపులు మరీమరి మారును
కాలక్రిడల గడచెను ఆయువు
బనా వదలదు ఆశా వాయువు
(1రేపులు-వేకువలు)

* * *

13. కాతే కాంతా ధనగత చింతా
వాకులః కిం తవ నాస్తి నియంతా
త్రిజగతి నజ్జన సంగతి రేకా
భవతి భవార్థవ తరణే నౌకా ||భజ

13. ఏరాః ఇంతుల, ధనముల చింతలు
లేరా? చపలుడ! నీకు నియంతలు
లోకముల నొక మంచి చెలిమియను
నౌకయ భవనీతి దాటింతును ||హరి

* * *

14. ద్వాదశ పంజరికా మయ ఏషః
శిష్యాణాం కథితోహల్యపదేశః
యేషా చిత్తే నైవ వివేకః
తే పచ్చంతే నరకమనేకమ్ ||భజ

14. ఈ ద్వాదశపంజరికా స్తోత్రము
శిష్యుల కువదేశార్థము కథితము
మానసమందున దీని వివేకము
పూనక యుండిన నరకమనేకము ||హరి

* * *

15. జటిలో, ముండీ, లుంఛిత కేశః
కాషాయాబర బహుకృత వేషః
పశ్య న్నపిచ నపశ్యతి మూఢో
హల్యదర నిమిత్తం బహుకృతవేషమ్ ||భ

15. జడలుంచుట గుండ్లుగ గొరిగించుట
కత్తిరింపులూ కావిగుడ్డలూ
చూస్తూ నిజమును చూడరు మూర్ఖులు
పొట్టకోసరము వలువేసములు ||హరి

* * *

16. అంగం గళితం పలితం ముండం
దళన విహీనం జాతం తుండం
వృద్ధోయాతి గృహీత్వా దండం
తదపి న ముంచత్యాశాపిండమ్ ||భజ

16. అంగము జారును టెదల నెఱయును
వళ్ళన్నూడియు నోరు తొట్టిదగు
ముదుసలియై చేబూనును దండము
వదల దప్పుడును ఆశాపిండము ||హరి

* * *

17. ఆగ్రే వహ్నిః వృష్టేభానుః
రాత్రౌ చుటుక సమర్పితజానుః
కరతల భిక్ష స్తరుతల వాసః
తదపి న ముంచత్యాశాపాశః ||భజ

17. ముందర అగ్నియు - వెనుకన సూర్యుడు
రాత్రిలో మోకాళ్ళకు గడ్డము
చేతి బిచ్చమూ చెట్లవివాసము
బనా తెగదుగః ఆశాపాశము ||హరి

* * *

18. కురుతే గంగా సాగర గమనం
ప్రత పరిపాలన మధవా దానం
జ్ఞాన విహీన స్సర్వ మతేన
ముక్తిం నభజతి జన్మశతేన ||భజ

18. గంగాసాగర సంగమ యాత్రలు
నోములు దానములు గావించియు
జ్ఞానవిహీనుం డన్ని మతముల
ముక్తిని బొందడు జన్మశతముల ||హరి

* * *

19. సురమందిర తరుమూల నివాసః
శయ్యా భూతల మజినం వాసః
సర్వ పరిగ్రహ భోగ త్యాగః
కస్య సుఖం న కరోతి విరాగః ||భజ

19. వాసము గుళ్ళూ-చెట్లు మొదళ్ళే
పానుపు నేలే-వస్త్రము తోలే
నిఖిల పరిగ్రహ భోగత్యాగము
సుఖమిడు నెంతో నిట్టి విరాగము ||హరి

* * *

20. యోగరతోవా భోగరతోవా
సంగరతోవా సంగ విహీనః
యస్య బ్రహ్మణి రమతే చిత్తం
నందతి నందతి నందత్యేవ ||భజ

20. యోగే ఆయినా భోగే ఆయినా
సంసారయినా సన్నాసయినా
ఎవని మనసు బ్రహ్మమును రమించునో
అత డమితానందమున వసించును ||హరి

* * *

21. భగవద్గీతా కించి దధీతా
గంగాజలనివ కణికా పీతా
పక్వదపి యేవ మురారి సమర్పా
తస్య యమః కిం కురుతేచర్పామ్ ||భజ

21. కించి తైనను గీతాగనము
కొంచెమైనను గంగాపానము
అంచితముగ నొకవరిహరి అర్చలు
అచిరింప నుండవు యమచర్పలు ||హరి

* * *

22. పునరపి జననం పునరపి మరణం
పునరపి జననీ జరరే శయనం
ఇహ సంసారే బహు విస్తారే
కృపయాపారే పాపమురారే ||భజ

22. మళ్ళీ మళ్ళీ పుట్టుట గిట్టుట
తల్లి కడుపులో మళ్ళీ ఉండుట
సంసారమిడి చాల దుస్థము
కంసారీ! కృపగనుమ సత్వరము ||హరి

* * *

23. రధ్యా కర్పట విరచిత కంఠః
పుణ్యాపుణ్య వివర్జిత పంఛః
యోగీ యోగ నియోజిత చిత్తో
రమతో బాలోన్మత్తవదేవ ||భజ

23. దారిబడిన పేలికలను దారిచి
పుణ్యపాప నిస్సృహగలవాడై
యోగమునందే యోగి రమించును
కుఱ్ఱవానివలె వెట్టివానివలె ||హరి

* * *

24. క స్త్వం కోఽహం కుత ఆయాతః
కా మే జననీ : కో మే తాతః
ఇతి పరిభావయ నర్వమసారం
విశ్వం త్యక్త్వా స్వన్నవిచారం ||భజ

24. నీవెవ్వరు? నేనేన? రెటువచ్చితి?
నా అమ్మెవ్వరు? నా అబ్బెవ్వరు?
అతోచించిన అంతా స్వన్నము
లాంటిది విశ్వము వదలుము వట్టిది ||హరి

* * *

25. త్వయి మయి నర్వత్త్రైకో విష్ణుః
వ్యర్థం కువ్యసి మయ్య వహిష్ణుః
భవ సమచిత్త స్సర్వత్రత్వం
వాంఛస్య చిరాద్యతి విష్ణుత్వమ్ ||భజ

25. నీలో నాలో అంతట విష్ణువే
ఓర్వలేవి నీకోవము వ్యర్థము

అంతట సమభావుడవై ఉండే
అప్పుడే విష్ణుత్వమృనుభవమగు ||హరి

* * *

26. శత్రౌ మిత్రే పుత్రే బంధౌ
మా కురు యత్నం విగ్రహ సంధౌ
సర్వస్మిన్నపి వ్యాఽతానం
సర్వత్రోత్సృజ భేదజ్ఞానం ||భజ

26. శత్రుడు హితుడు సుతుండు బంధువని
విగ్రహ సంధుల యత్నము చేయకు
అందరి యందున ఆత్మనే చూడుము
భేదభావ మంతట విడనాడుము ||హరి

* * *

27. కామం క్రోధం లోభం మోహం
త్యక్త్వాత్మానం భావయకోఽహం
ఆత్మజ్ఞాన విహీనా మూఢా
స్తే వచ్యంతే నరక నిరూఢాః ||భజ

27. కామము క్రోధము లోభము మోహము
వీడి విచారింపుము నేనేవరని
ఆత్మజ్ఞాన విహీన మూఢులకు
యమలోకములో ఎన్నో గోడులు ||హరి

* * *

28. గేయం గీతా నామసహస్రం
ద్యేయం శ్రీవతి రూపమజస్రం
నేయం సజ్జన సంగే చిత్తం
దేయం దీన జనాయచ విత్తం ||భజ

28. పాడుము గీతానామ సహస్రము
చూడుము మది హరిరూపమజస్రము
చేయుము సజ్జన సాంగత్యమును
ఈయుము దీనులకొఱకు ధనమును ||హరి

* * *

29. పునరపి రజసి పునరపి దివసః
పునరపి పక్షః పునరపి మాసః
పునరవ్యయనం పునరపి వర్షం
తదపి నముంచ త్యాగామర్షం ||భజ

(ఈ శ్లోకం ఉత్తరదేశ ప్రతుల్లో కొన్నిట
కన్పిస్తుంది)

29. రేలు పవళ్ళు దినాలు వక్షములు
నెరి లయనములు మరి వర్షములు

మళ్ళీ మళ్ళీ వచ్చెను వెళ్ళెను
ఐనా ఆశామర్షము త్రుళ్ళుదు ||హరి

* * *

30. నుభతః క్రియతే రామాభోగః
వశ్పాద్భంతః శరీరే రోగః
యద్యపి ధోకే మరణం శరణం
తదపి నముంచతి పాపాచరణం ||భజ

30. తగులుకొంచె మగువను మోహమున
తెగులు కలుగునయ్యో! దేహమున
అందరకును భువి మరణమే శరణము
ఐనా వదలరు పాపాచరణము ||హరి

* * *

31. అర్థ మనర్థం భావయ నిత్యం
నాన్తి తతస్సుఖ రేఖః సత్యం
పుత్రాదపి ధనభాజాం భీతిః
సర్వత్రైషా విహితారీతిః ||భజ

31. ధనమే అనర్థమనుకో నిత్యము
దాన లేదు సుఖమింతయు సత్యము
ధనికుడు కొడుకునకై నను భయపడు
ఒనరును ఈవిధ మంత చెల్లవుడు ||హరి

* * *

32. ప్రాణాయామం ప్రత్యాహారం
నిత్యానిత్య వివేక విచారం
జాప్యసమేత సమాధి విధానం
కుర్వవధానం మహదవధానం ||భజ

32. ప్రాణాయామము ప్రత్యాహారము
నిత్యానిత్య వివేక విచారము
జాప్య సమేత సమాధి విధానము
హెచ్చరికగ నిశ్చలముగ నేయుము ||హరి

* * *

33. గురు చరణంబుజ నిర్భర భక్తః
సంసారా దచిరాద్భవ ముక్తః
నేంద్రియ మానస నియమాదేవం
ద్రక్ష్యసి నిజహృదయస్థం దేవమ్ ||భజ

33. గురు పాదంబుజ భక్తుడ వగుమా
త్వరగా భవభయ ముక్తుడవగుమా
ఇంద్రియముల మది నిగ్రహించుమా
హృదయస్థిత వరమాత్తుని గాంచెడు ||హరి

— స చూ డ్తం —

3. శ్రీశ్రీకి తిలక్ కూ బేదసాదృశ్యాలు

—డాక్టర్ మిరియాల రామకృష్ణ

‘కవితారహస్యం కవికే తెలుసు’ నని తిలక్ చెబుతూ కాలిదాసునుంచి శ్రీశ్రీ వరకూ నలుగురు కవుల్ని పేర్కొన్నపుడు కనీసం వారంతా ఒక కాలానికి కానీ ఒక ఆలోచనాధారకు గానీ ఒక దృక్పథానికి గానీ చెందినవారు కారని మనకు తెలుసు. కృష్ణకాస్త్రీ భావకవి; శ్రీశ్రీ ఆభ్యుదయ కవి. అయినా ఇద్దరిలోనూ ఉన్న కవితాశిల్పం అసమానమైనదే. ఈ శిల్పాన్నే తిలక్ ‘రహస్యం’ అంటున్నాడనిపిస్తుంది. ఈ శిల్పంలో చేరేవి అనేకం ఉన్నాయి. ఇమేజరీ, వర్ణనలు, మాటలశక్తి, పదును, అర్థవంతమైన చిత్రణ, బౌచిత్యం, అంత్యప్రాసలు, మాటల కూర్పు వంటివి శిల్పంలోనే చేరతాయి. ఉపమాలంకారాన్ని బట్టి కాలిదాసును గొప్పకవి అన్నాం. వర్ణనచాతురిని బట్టి పెద్దన కవితా పితామహుడు, భావాభివ్యక్తిని బట్టి కృష్ణకాస్త్రీ భావకవి మూర్ధన్యుడు. పదునైన మాటలనుబట్టి శ్రీశ్రీ ఆత్మరంజనాధికారి. మరి తిలక్ దేనివల్ల అనితరసాధ్యమైన స్థాయి నందుకున్నాడు? అతని వ్యక్తిత్వం ఏవిధమైన శిల్పంలో ప్రకాశిస్తోంది? ఈ ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పడం తిలక్ కవిత్వం చదివిన వారికవరికీ కష్టం కాదు.

తిలక్ తన భావాలకు సృష్టమైన ఆకారమిచ్చి, చిత్రలేఖకుడిలాగా పాఠకుల హృదయఫలకాలమీద నిల్పుతాడు. ఈ భావ చిత్రలేఖనం అతనికి వెన్నతో పెట్టినవిద్య. కవిత వ్రాయడాని కుపక్రమించగానే అతని దృష్టి అంతా మాట బొమ్మల మీదే ఉంటుంది.

“దారిపక్క చెట్టుకింద ఆరిన కుంకుటి విధాన కూర్చున్నది ముస్లిగాలె మూలుగుతూ ముసురుతున్న ఈగలతో వేగలేక; ముగ్గుబట్టవంటి తలా ముడుతలు దేరిన దేవాం కాంతిలేని గాజుకళ్ళు తనకన్నా శవం నయం” వ టి మాట బొమ్మలు శ్రీశ్రీ కవిత్వంలో అక్కడక్కడా కనిపిస్తాయి. కానీ శ్రీశ్రీ భావ చిత్రాలకే అంకితమయిన కవి కాదు. అతని దృష్టి అంతా భావవిప్లవం మీద లగ్నమయి ఉంటుంది.

తిలక్ దృష్టిలో ‘కవిత కొత్త అనుభవాల కాంతిపేటికను తెరవాలి. కదిలించాలి. కవిత్వం అంతరాంతర జ్యోతిస్సీమల్ని బహిర్గతం చెయ్యాలి.” అందుకే ఒక అద్భుతమైన అనుభవాన్ని కలిగించి, కదిలించడానికి తిలక్ ప్రయత్నించాడు సర్వదా, సర్వధా.

‘గాజుకరటాల వెన్నెల సముద్రాలూ జాజిపువ్వుల అత్తరు దీపాలూ మంత్రలోకపు మణి స్తంభాలూ నా కవితాచందనకాలా నుండర చిత్ర విచిత్రాలు’

అని సృష్టంగా చెప్పుకున్నాడు తిలక్. “నా ఊహ చాంపేయమాల, రసరాజ్యదోల, నా ఊళ కేదారగౌళ గిరులు సాగరులు కంకేళికామంజరులు ఝరులు నా సోదరులు” అని చెప్పుకున్న శ్రీశ్రీతో తిలక్ ను ఒక్కసారి పోల్చి చూస్తే ఎవరు చిత్రలేఖనానికి సన్నిహితులో ఎవరు సంగీతానికి సన్నిహితులో అర్థమవుతుంది.

నా విన్నవి కన్నవి విన్నవించగా మాటలకై వెదుకాడగ బోలే

ఆవి

పుంభానుపుంభంగా

శృకాశాలవంటి నిఘంటువుల దాటి

వ్యాకరణాల సంకెళ్ళు విడిచి

ఛండస్సుల సర్వపరివ్వంగం వదలి

వడిగా వడి వడిగా

వెలువడినై పరుగిడినై

నాయెద నడుగిడినై

అని శ్రీశ్రీ ఒక సుడిగాలిలా వస్తూంటే తిలక్ -

ప్రతిమాటకీ శక్తి ఉంది, కడును వుంది
ప్రతిచిత్రణకీ అర్థం వుంది, బౌచిత్యం వుంది
అంటూ

నిగ్రహప్రగ్రహాలు లేని భావాశ్వాసని బరిమీద వదలకు అని మలయమారుతంలా వీస్తూ మందలిస్తున్నాడు. చిత్రలేఖకుడికి ఉద్వేగం పనికిరాదు. రంగులతో వనిచేస్తూ రమణీయతను సృష్టించాలి. భావచిత్రాల రచనకు మాటలే రంగులు. ఆ మాటలు కూడా రూపకాలయి, ఉపమానాలయి, ప్రతీకలయి పనిచేస్తూ ఉండాలి. ఇటువంటిచోట పదబంధాలెక్కువగా పనికివస్తూఉంటాయి.

తిలక్ రచించిన ‘నెహ్రూ’ ఖండిక ఒక పెద్ద విషాదదృశ్యంగా రూపొందింది.

ఈ కేశపువ్వులన్నీ నాడిపోయిన గోజు ఏకాంతంలో భూమి ధ్రువగళాలెత్తి ఏడ్చినరోజు

తెల్లనిపావురం ఎండలో సామ్యునీలి పోయింది

తల్లిలేని పిల్లల్ని నీడలోకి పిల్చేవాళ్ళు లేరు ఇలా మొదలవుతుంది ఈ ఎలిజీ. ‘నాగరికత నగరం మధ్య నడికోడ్డుమీద మూర్చ పోయింది’ అంటే ఇంతకన్నా విషాద చిత్రమేముంటుంది!

‘స్వప్నకారిక అతనిచుట్టూ పరిత్రమిస్తున్నాయి’- శోటి శోటి ఎడల గులాబీలు అతని పాదాలు ముద్దిడు తున్నాయి’- ఇవన్నీ బొమ్మలుగా మనకు కనిపిస్తాయి.

తిలక్ వినిరాకార భావచిత్రాలు కావు. నిరలంకార భావచిత్రాలు కావు. కఠినో పనిమత్ లో చూడండి.

నీడల కొండచిలువలు వెలుతురు
కుండేళ్ళను మింగి
సంఘపు మురిచెట్టును చుట్టుకుని మత్తుగా
నిద్రపోయే సమయాన
మానవారణ్యంలోని పెద్దపులులు
జరికండువాల, బిరుదాంకితమైన
సువర్ణపతకాలు ధరించి
సిటీలో సభావేదికమీద కథాకళిసృత్యం
చేస్తున్న కాలాన

అంటూ సమయవర్ణన సాగుతుంది. ఆధునిక నాగరికతావివాదాన్ని ఇంతగొప్ప భావచిత్రాల్లో రచించి ప్రదర్శించిన మరోకవి ఎవ్వడూ లేడు. దీనిముందు శ్రీశ్రీ రచించిన 'నీడలు' వెల వెల పోతుంది. "యంగయుగాల దోపిడిలో నర నరాల రాపిడిలో వగదూరిన, పొగచూరిన కాసనాల జాడలు, జాలిజారుచు గోడలు, చూడు, చూడు నీడలు, నీడలు, పొగమేడలు" అంటూ శ్రీశ్రీ చిత్రకవిత రచించగా తిలక్ కవితాచిత్రాలు రచించాడని చెప్పాలి.

నిరాకారమైన కొన్ని అనుభవాలకు తిలక్ ఆకారం కల్పిస్తూ భావచిత్రాలు రచిస్తాడు. ఇందువల్లనే తిలక్ ను అనుభూతి కవి అంటారు కానీ తిలక్ కవిత్వ మంతా అనుభూతికవిత్వంమాత్రమేకాదు, అందులో స్పష్టమైన సామాజిక లేదా ప్రాపంచిక చైతన్యంకూడా కనిపిస్తుంది, అతడొక ఆలోచనాపరుడుగా కనిపిస్తాడే గానీ అనుభూతికవుల మనుకునే వారిలాగా ఉన్నాడల్లా కనిపించడు. ఉదాహరణకు 'రాత్రివేళ' అనే ఖండికను తీసుకుందాం.

ఇంతరాత్రివేళ ఈగానం ఎవరిదో
చీకటి కాగితం మీద
ప్లాటినం తీగలాగ మెరుస్తోంది
చెరచబడ్డ జవ్వని విడివడిన పృథునిరోజు
భారంలాగ ఈ
నిశీధం మలినమలినమైన చెదరిన తన
అందాన్ని
చీకట్లతో కప్పకుంటోంది.

ఇలా ఒక అనుభవాన్ని ఆకారరేఖాంకితంగా మన ముందుంచడంలో చాలా గడుసుగా నడిపిస్తాడు తన భావ తూలికను తిలక్. ఇలాంటి రాత్రినే శ్రీశ్రీ కూడా వర్ణించిఉన్నాడు. నిద్రకు వెలియే నేనొంటరినై నాగడిలోపల చీకటిలో చీకటిలోపల నాగడిలో నాగడిలో చీకటిలో అంటూ చిత్రకవితగానే సాగుతుంది శ్రీశ్రీ కలం చిత్రించిన ఆ కేక అనే ఖండిక. శ్రీశ్రీది గానానికి పట్టంకట్టిన సింబాలిజం. తిలక్ ది చిత్రానికి అంకితమైన ఇమేజిజం. శ్రీశ్రీరాసిన 'ఒక రాత్రి' ఖండికను చదివితే అతణ్ణి కూడా అనుభూతి కవి అనే అనాదినిపిస్తుంది. అయితే అందులో శ్రీశ్రీ వర్ణించింది వెన్నెలను. అదిభయంకరమైన వెన్నెల. ఆకాశపు పెడారిలో కాళ్ళుతెగిన ఒంటరి ఒంటెలాగుంది జాబిల్లి' అంటూ భావచిత్రాన్ని ప్రదర్శించాడు శ్రీశ్రీ. తిలక్ కూడా వెన్నెల నెన్నోచోట్ల చిత్రించాడు. వెన్నెలను చూసి తన అనుభూతిని చెప్పడంలో తిలక్ సగటుమనిషి గుండెల తలుపులు తడతాడు.

చచ్చిపోయిన మాఅమ్మతిరిగొచ్చినట్లుంది
స్వర్గంలో ఎవరో సంగీతం
పాడుతున్నట్లుంది.

ఇక్కడ మనకి అనిపించేదేమిటంటే కవిత్వం అంతరాంతరజ్యోతి స్తీమన్ని బహిర్గతం చేయాలి అని. శ్రీశ్రీ శరచ్చం

ద్రీక కూడా మనకిక్కడ చటుక్కున గుర్తుకు వస్తుంది. అతడు వెన్నెలను చూడగా నేఇలాంటి అనుభూతులతోను కాదలుచుకోలేదు. 'వెన్నెల పేరెత్తితే చాలు వెరైత్తిపోతుంది మనస్సు' అంటూ బాధపడి, మానవలోకంయొక్క తీరుతెన్నుల్ని జాబిల్లికి చెప్పడానికపక్రమించాడు. ఇక్కడే కాల्పనిక కవికి అభ్యుదయకవికి లేదా తెలుస్తుంది. కవిత్వంలోకాన్ని మరమత్తు చేయాలి అనుకున్నప్పుడు రూపరేఖలు మార్చక తప్పదు. అయినా కవి భావచిత్రాలనూ అనుభవ చిత్రాలనూ వదిలేయనక్కరలేదు.

సమర్థుడైవుండి కూడా శ్రీశ్రీ చాలా చోట్ల భావచిత్రాలను విస్మరించాడు. శ్రీశ్రీ సింబాలిజం మీద శ్రద్ధ ఎక్కువ చూపించాడు. అన్ని ఇజాఅనూ కొంచెం కొంచెం పరిచయంచేస్తూ మార్క్సిజం యొక్క ప్రభావాన్ని కవిత్వంద్వారా సమాజం మీద విసరాలని ప్రయత్నించిన వాడు శ్రీశ్రీ. అందువల్ల శ్రీశ్రీ కవిత్వంలో కొట్టొచ్చినట్లుకనిపించేది కొత్త ఆలోచన.

తిలక్ ప్రత్యేకత చెప్పుకోవలసివచ్చినపుడు మనం కొత్త ఆలోచనల గురించి చెప్పుకోలేము. విప్లవం గురించి చెప్పుకోలేము. సామ్యవాదం గురించి చెప్పుకోలేము. మరి తిలక్ ఆరాధించిన సౌందర్యం గురించి చెప్పుకుంటాం. తిలక్ రచించిన భావచిత్రాల గురించి చెప్పుకుంటాం. తిలక్ లోని ప్రజాస్వామ్య దృష్టి గురించి, విశ్వజనీన భావాల గురించి, మానవీయదృష్టి గురించి చెప్పుకుంటాం. తిలక్ ను ఒక సంఘశ్రేయస్సు కోరే ఆర్టిస్టుగా గుర్తిస్తాం. తెలుగుభాషలో అద్భుతంగా భావచిత్రాలు నడిపించినందుకు అతణ్ణి స్మరించుకుంటాం.

(తరువాయి 10వ పేజీలో)

4. విశ్వనాథ మధ్యాక్కరలు - సమీక్ష

—డా॥ ఎ. పద్మబాల

జ్ఞానపీఠ్ అవార్డు గ్రహీత, నవ్యాంధ్ర సాహిత్యంలో అద్భుతప్రతిష్ఠలూ, మహాకవి, ఒకనాటి ఆంధ్రప్రదేశ్ ఆస్థానకవి, రాష్ట్ర కేంద్ర సాహిత్య అకాడమీల నుండి అనేక బహుమతులు పొందిన శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ తదివని ప్రక్రియ లేదనవచ్చును. 'విశ్వనాథ మధ్యాక్కరలు' అనేది గూడ వీరి రచనే. శ్రీ విశ్వనాథవారు, శ్రీగిరి, శ్రీకాళహస్తి, భద్రగిరి, కులస్వామి, శేషాద్రి, గ్రాక్షారామ, నందమూరు, నకరుకల్, మున్నంగి, వేములవాడ త్తేత్ర దైవతాలపై, పదికలకాలను వ్రాశారు. ఇవన్నీ 'మధ్యాక్కర'లో రచింపబడ్డాయి. 'విశ్వనాథ మధ్యాక్కరలు' ఒక సంపుటిగా ప్రచురింపబడ్డాయి.

నన్నయ్యకు పూర్వం యుద్ధమల్లుని బెజవాడ కాసనంలో (885 పూర్వం) మధ్యాక్కరలు ఉన్నాయి. నన్నయ తన భారతంలోగూడ మధ్యాక్కరలు ప్రయోగించాడు.

మధ్యాక్కరకు, ప్రతి పాదంలోనూ, రెండిండ్ర గణాలు, ఒక సూర్యగణం, మరల రెండిండ్ర గణాలు ఒక సూర్య గణం - మొత్తం ఆరు గణాలుంటాయి. ప్రతి పాదం నాల్గవగణం మొదటి అక్షరం యతి. నాలు పాదాల్లోనూ ప్రాస ఉంటుంది.

శ్రీ విశ్వనాథ ప్రత్యేకంగా మధ్యాక్కరల్లో శతక రచన చేయడం శతక వాఙ్మయానికే అలంకారప్రాయమైందని చెప్పవచ్చును. విశ్వనాథ మధ్యాక్కర

లకు కేంద్రసాహిత్య అకాడమీవారు 5 వేలరూపాయల అవార్డు నిచ్చి గౌరవించారు.

విశ్వనాథ మధ్యాక్కరల్లోని పదికలకాల్లోనూ కవి ఆత్మానుభూతి, లోక పరిశీలనం అనేవి ప్రధానాంశాలుగా ఉన్నాయి. ఈ అనుభూతిలో, వారికి గల భక్తి పారమ్యం, లోకజ్ఞత, బహుముఖ ప్రజ్ఞ, అపారమైన జీవితానుభవం, వారి వ్యక్తిత్వం వ్యక్తమౌతాయి. లోకంలోని అవినీతిని, అధర్మాలను విశ్వనాథ వారు సందర్భానుసారంగా అధిక్షేపించారు.

విశ్వనాథవారి ఆత్మానుభూతి పాఠాలు పాఠాలై పదికలకాల్లో కవితా ప్రాగల్భ్యమొంది ప్రత్యక్షమౌతూ వుంది. తెలుగుదేశంలోని శివ, కేశవ త్తేత్ర దైవతాలపై శతకాలు రాసి, తెలుగువారి అద్వైత దృష్టికి, శివకేశవ ఆభేద దృష్టికి ప్రతీకగా మధ్యాక్కరల రూపంలో అందించా రనవచ్చును. విశ్వనాథవారికి నందమూరి స్వామి ఇష్టదైవం. కాబట్టి విశ్వేశ్వరునిపై అధికమైన భక్తి ఉండటం సహజం. ఇక శ్రీరాముడు తెలుగు వారందరి దైవం. విశ్వనాథవారు కన్నరసాని పాటల్లోనూ, రామాయణ కల్పవృక్షంలోనూ శ్రీరాముని పట్ల తన కన్న భక్తి పారమ్యమిన్ని వ్యక్తీకరించారు. ఇటు నారాయణాంశను కీర్తించి, అటు విశ్వేశ్వరుని అభినుతించిన వికాల హృదయాల విశ్వనాథవారు. వీరిలో, తిక్కనలోవలె, నాచనసోమన, పోతనల వలె

హరిహరద్వైత తత్వమొందని చెప్పవచ్చును.

'శ్రీగిరి శతకం'లో, 'శ్రీశైల మల్లికార్జున మహాలింగ' - అనేది ముఖటం. విశ్వనాథవారి అనుభూతిలో అంతులేని ఆనందన, పశ్చాత్తాప భావనివేదనము పట్ల దగ్గరమునందు వలె కనబడుచున్నది.

నేనెంత నాబ్రతుకెంత సృష్టిలో నిజము నావంటి

మానవుల్ మూడు కాలములఁ బుట్టుచు మడియించున్నారు

కానగా సర్వ దేశముల యందు జగం

బాక పెద్ద నూనానణంబు శ్రీశైలమల్లికార్జున మహాలింగ' శ్రీ గిరి - 7 ప).

'ఇప్పటి నాస్థితిచూడ నెడదలోఁ

గోర్కు లేమియు వెలికి

(9వ పేజీ తరువాయి)

శ్రీశ్రీ ఈయుగంలోని భీభత్సభయానకాలను గుర్తించారు. కానీ తిలక్ వాటిని గురించి భయపడిపోయాడు, విప్లవానంతరకాలాని తిలక్ నమ్మలేకపోయాడు. విప్లవాన్ని తిలక్ ఊహించనే లేకపోయాడు. అతని ఊహలు, స్వప్నాలు వర్గసంకుల సమాజానికి అవతలితీరాలు మాత్రమే. అందుకే పులిచంపిన లేడి నెత్తురూ ఖడ్గమృగోదగ్రవిరావం వంటివి కావాలని శ్రీశ్రీ అంటే తిలక్

పులిచంపిన లేడినెత్తురు పులుముకోలేను ఖడ్గమృగోదగ్రవిరావం ఆశికించలేను శృకానభూమిని వికసిస్తుంది వీరు నాటిన

చెట్టు కాని ఎవరు తుడుస్తారు తల్లీ నా కన్నీటి బొట్టు

అని ప్రశ్నించి, నిష్క్రమించాడు.

.....

గుప్పించి దూకడు బాడలేదు మేనొక్కస
బర్వ గాగ
నప్పు: యూహకు నందకుండ బలియ
దమా జీవుడేమి
చొప్పు గలాదొ శ్రీశైల మల్లికార్జున మహా
లింగ' (శ్రీగిరి - 18 ప.)

జనుల భోగాళను గూర్చి విశ్వనాథవారు,
'కోరి, క బేలాకు మందగా దోలికాని
పోవుచుండ
దారి ప్రక్కన యున్న పచ్చిగడ్డిపైఁ
దారాడు పసుల
తీరుగానున్నది జనుల భోగాళ! ... (86)
"అనే పద్యంలో చెప్పారు.

భగవంతుని కులమతరహితంగా నుని
శిలబుద్ధితో కొల్వవచ్చునని,
'తనివితరగ నిన్ను రెండుచేతుల దాకగా
వచ్చు
గనుల ద్రోవగ వచ్చు నిన్ను గొగింట
గ్రచ్చుకోవచ్చు
నునికి నున్నట్లుగా వచ్చి మడిలేకయును
గొల్వవచ్చు
సునిశితబుద్ధి శ్రీశైల మల్లికార్జున మహా
లింగ' (11 ప.) అనే పద్యంలో
విశ్వనాథవారు వివరించారనవచ్చు.

కవి ఆత్మనివేదనానికి క్రింది పద్యా
లను చూడవచ్చు.
'నిముసంబులవి వేనియందు నాబుద్ధి నీ
మీద నిలచి
భ్రమియింప కుండునో యవ్వించాల
స్వల్పపు సంఖ్య కలవి
తమము తక్కిన యవి యిక్ష్వి వెలుగన్న
దైవము కాక
సుమన స్వరూప! శ్రీశైల మల్లికార్జున
మహాలింగ' (30 ప.)
'అట వ్రాలి యున్నట్లు లభవ
యూహించినప్పుడే నాను

ఘటన నిత్యమృగా నున్న దామాయ
క్రమ్మి నేనెటుగ
నటులైన నీ నిత్య సన్నిధాన ధైర్యము
వహించెదను
సుపుటము సేయగలె ' (19 ప.)
'ఒకచోట గూర్చుండి నిన్ను నూహింతు
నోయన్న నన్ను
నొక చోట గూర్చుండ నీరు కవిలైన
యొక దోస మొప్పి
యొకచోట గూర్చుండ నీరు సంసారమో
స్వామి, పూర్వ
సుకృతంబు లేదు (41 ప.)

విశ్వనాథవారి అనుభూతి తత్త్వ
ప్రధానమైనది. సహస్రారంలోని పరమే
శ్వరుని తొరకు పైకి క్రోవి చిమ్మిగట్టు
నాడుల్లోని రక్తిం ఎదురు ప్రవహిస్తూ
వుందని, జన్మదుఃఖపు ఊహవచ్చి సుడి
లాగ తిరుగుతూఉందనీ విశ్వనాథవారు
తన గుండెలోని బాధను వ్యక్తపరిచారు.
కామవృక్షం నిత్యనూతనమై చిగురులు
తొడుగుతూ ఉందనీ, అది మాని ప్లే
మాని రెట్టింపాతూ వుందనీ, గుండెలో
దిగులాకటి కొండవలె కూర్చున్నదనీ
విన్నవించి కవి తనలో పెనవేసుకొన్న
దురూహాలను ఛేదించుమని మల్లికార్జునుణ్ణి
ప్రార్థించాడు.

భగవంతుని మాయవలను గూర్చి కవి
క్రింది పద్యంలో చెప్పారు.
'అలసి ధీవరుడైన వాడు మరి దేనినైన
గ్రహించు
తలపుతో వలవేయు నీవు వేసిన దయ
లేని మాయ
వల దేనికని వేసినట్లు? జీవులు వణకి
పోవుటకు
సాలసి పోవుటకు' ... (31 ప.)

తన భక్తి నాటకం కాదని క్రింది
పద్యంలో కవి స్వామికి విన్నవించాడు.

'ఇది కాదటంచు నాబ్రతుకు నేను యథే
చ్చంబు గాగ
బ్రతుకుచు మరి మధ్య మధ్య నీవు కన్నడ
వంచు దెనుగు
పదములు వ్రాయుచు నాటకంబుగా
భావించు వేము
సుదతీ కృతార్థ! ... (88 ప.)'
లోకం తీరును గూర్చి విశ్వనాథవారు
చెప్పిన తీరు ప్రశంసనీయం.
'కలిసి వచ్చినవాడు జగము పొరువకతన
మంచాడు
కలిసిరాని యతండు లోకమిది దైవఘటన
యంచాడు
తెలివి వేయి విధాలు తేల్చి వేయుట
తేలికనిన్ను
నులభిమార్గమ్మ ... ' (61 ప.)

విశ్వనాథవారు తనకవితా కన్యను
పరమేశ్వరార్చనకు వినియోగించారు.
దీన్ని క్రింది పద్యంలో చూడవచ్చు.
'నా బిడ్డ యీకైతఁ పాపమిది కుండ
నగజాత స్వామి!
నాబాలి మైత్రావరుణి మొదల్ బుఘల్
సంబంధమాడ
రాబోరు నా మాట మీద దీనిని గ్రహి
యింపు మిదియే
సోబాన కూడ ... (77 ప.)

విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు తన
మధ్యాక్కరల్లో వినమిత శిరస్కులై
ఆత్మనుభూతిని వ్యక్తీకరించారు.

ఈ వ్యాసంలో శ్రీగిరి శత కాన్ని
మాత్రమే సంక్షిప్తంగా సమీక్షించడం
మైంది. పదిశతకాలను సమీక్షించడం
ఈ వ్యాసంలో వీలు పడదనే భావంతో
యిలా చేశాడం జరిగింది. మిగిలిన
తొమ్మిది శతకాలలోని మకుటాలను
మాత్రమే యిందు వివరిస్తున్నాను.

(తరువాయి 12వ పేజీలో)

5. పూసపాటివారి నాశ్రయించిన తొలి కవి

వేములవాడ భీమకవి

—శ్రీ కె. వెంకట్రామయ్య, ఎం.ఏ., ఎం.ఫిల్.,

పూసపాటి (విజయనగర సంస్థాన) రాజుల నాశ్రయించిన తొలికవి వేములవాడ భీమకవి. ఆంధ్ర సాహిత్యచరిత్రలో కాపాసుగ్రహ సమర్థత గలిగిన మహాకవిగ మున్నెన్న బడువాడు భీమకవి.

చ॥ 'ఘనండన్ వేములవాడ వంశజుడ
దాతారామ భీమేశ నం
దనుడన్ దివ్య విషమృత ప్రకట
నానాకార్యధుర్యుండ భీ
మన నాపేరు వినంగ జెప్పితి
దెలుంగాధీశ! కస్తూరికా
ఘనసారాది సుగంధవస్తువుల వేగం
దెచ్చిలాలింపురా'¹

అని ధిషణాహంకారమున చాటుకొనిన మేటి సుకవి వేములవాడ భీమకవి. పూసపాటి రాజులలో మైలమభీమనకీతః దాశితుడు. మైలమ భీమనమీది చాటువద్యకొటి వేములవాడ భీమకవి సృష్టిగ పరంపరాగత ప్రసిద్ధి.

(పూసపాటి) జేవవర్మకు మైలమదీవి యందు జన్మించిన వాడు మైలమభీమన. ఈ మైలమభీమన నిడుదవోలు దుర్గాధిపతి. ఈతని కాలము క్రీ.శ. 1300-1400 నడిమి ప్రాంతము². తూర్పుగోదావరి జిల్లాలోని దాతారామము దరినిగల 'వేములవాడ' భీమకవి జన్మస్థలము. సమీప ప్రాంత పాఠకు డగు 'మైలమ భీమన'ను భీమకవి ఆశ్రయించుట సహజము. అతని పరాక్రమక్రమమును ప్రసారింపు గాథలను హృద్యపద్యములలో గావించి యుండును.

చ॥ "గరళపు ముద్దలోహమవగాధ
మహాశని కొట్టు సమ్మెటల్
హరునయనాగ్ని కాల్య యురగాధిపు
కొఱలు పట్టుకార్లుది
క్కరటి శిరంబు దాయ లయకా
లుడు కమ్మరి వైరివీరసం
హరణ గుణాభిరాము డగు
మైలమభీమన ఖడ్గసృష్టికిన్"
ఈ పద్య 'మప్పకవీయము' తృతీయాశ్వాసమున (77 వ పద్యము) 'మువర్ణవిరామము'ల నుదాహరణముగ 'భీమన చాటుధార'గ నీయబడినది. ఆణిముత్యముబోలిన యీచాటువులో భీమకవి కవితాప్రతిభ ప్రతిపదమున పరిధవిల్లినది. అరివీర నిర్మధన విద్యాపారగుడగు మైలమ భీమన 'ఖడ్గసృష్టికి'³ గరళపు ముద్దలోహము. భయంకరమైన పిడుగులపిండు, సమ్మెటలు, ముక్కంటికంటి మంట కొలిమి, సర్పరాజు కొఱలు పట్టుకార్లు, దిగ్గజ బంధ స్థలము దాగలి. లయకాలుడు కమ్మరియట. కేవలము కవితాపరముగనే కాక చారిత్రకముగను యీ చాటుపద్య మమూల్యమైనది.

బహువిధ సంశయాస్పదమగు మైలమ భీమన, వేములవాడ భీమకవుల కాలనిర్ణయమునకు కరదీపిక యీ చాటువు. ఆచార్య కొర్ల పాటి శ్రీరామమూర్తిగారి నిరూపణమిది.⁴ ఈ (భీమన చాటువు)

1. తెలుగులో తిట్టుకవిత్వము - రావూరి దొరస్వామి శర్మ - పు. 6.
2. భారతి. సం. 59. సం. 6. జూన్. 1982. పు. 10.

3. ఆభ్యుదయ కవిత్వోద్యమ వైతాళి
కుడు శ్రీశ్రీ తన గ్రంథమునకు 'ఖడ్గ
సృష్టి' యని నామకరణము చేయుటకు
ఈచాటువే ప్రేరణము. వికలాంధ్ర
పబ్లిషింగ్ హౌస్. ప్ర. మా. ఫిబ్ర. 1966.

4. కవిజనాశ్రయము - కర్తృకాలములు;
వాస్యముభారతి - సం. 59. సంచి.6
జూన్ 1982. పు. 10.

(11వ పేజీ తరువాయి)

శ్రీకాళహస్తి శతకం -
'శ్రీకాళహస్తిశ్వరా! మహాదేవ'
భద్రగిరి శతకం -
'భద్రగిరి పుణ్య నిలయ శ్రీరామ'.
కుల స్వామి శతకం -
'నందమూర్తిలయ! విశ్వేశ్వరా! కుల
స్వామి'.
శేషాద్రి శతకం -
'వేంకటేశ్వరా! శేషాద్రి నిలయ'.
ద్రాక్షారామ శతకం -
'భీమేశలింగ! ద్రాక్షారామ సంగ'.
నందమూరు శతకం -
'నందమూర్తిలయ! సంతాన వేణు
గోపాల'.
నెకరుకల్లు శతకం -
'నెకరుకల్ ప్రాంత సిద్ధాబ్జ హేళి'.
మున్నంగి శతకం -
'మున్నంగి వేణుగోపాల'.
వేములవాడ శతకం -
'వేముల వాడ రాజ రాజేశ్వరా!
స్వామి'.

విశ్వనాథ మధ్యాక్రరలు శతక
సాహిత్యలోకంలో ఆణిముత్యాలనవచ్చు.
ఇటువంటి రచన చేసిన కవిసామ్రాట్
విశ్వనాథ చిరస్మరణీయుడు.

నందు "పట్టుకార్లు" అను పదము ప్రయుక్తమైనది. ఇది ఒకప్పుచీ, కన్నడమునందు పటకారు, తెలుగులో పటకారు) పటకారు అను పదములు నావి, ఇతరద్రావిడ భాషలందు ఇట్టి పదములేనట్లు ద్రావిడ పదవ్యుత్పత్తి శోశమునందు కలదు. (అను బంధము- యస్. 603) ... కారుఖానా అను పదమునకు యంత్రాంగారమని అర్థము. పద్యములోని 'పట్టుకార్లు' కమ్మరి కారుఖానా లోనిదే. 'పటకారు' అను పాఠసీ పదమునుండి పటకారు అను పదము నిష్పన్నము కావచ్చును. అనగా పటకారు అన్యదేశ్యము. అది ఉచ్చారణ మున పటకారు అగును. కవుల తెలుగు నేతను పట్టుకారు అగును. తెలుగు భాష లో అన్యదేశ్యములు పదమూడవ శతాబ్ది ఉత్తరార్థమునందు ప్రవేశించినను, పటకారు, అనుటకు కొంతకాలము, పట్టుకారు అనుటకు మఱికొంతకాలముపట్టును. అందువలన 'పట్టుకార్లు' అను పదము ప్రయుక్తమై పద్యము రచనాకాలము పదునాల్గవ శతాబ్దికావలయును. కనుక ఖడ్గస్మృతికి పాము మొలలు 'పట్టుకార్లు' అయిన మైలమభీమనకాలము, 'పట్టుకార్లు,' అను పదము ప్రయోగి చిన వేములవాడ భీమన కాలము పదునాల్గవ శతాబ్ది.'

ఈ సందర్భమున మైలమ భీమకవి ఖడ్గధార'లోపాటు అలక్రపరాక్రమ మును పరిక్షిర్తించు పద్యములు మఱి నాలుగు కలవు.

అవి 5 -

చం॥ 'విదితగుణ ప్రతాపగుణ విశ్రుత ।
మైలమ భీమభూప! నీ
పదిప్రఖడ్గధార దెగ పాతిన
వీరుడు గోపురంబువై
విదిత సువర్ణరత్నమును వేదిక మీదను
నిల్చి కాంచు నా

పదిపదు లగ్నిహోత్రులను పన్నిరు
సూర్యుల నూలుచంద్రులన్'

మ॥ 'తెరలం బారి నభంబు దా కిన
బయోధిం జొచ్చినన్ తెలగ
హ్వరముల్ దూతిన చిక్కభీముడు
నృషవ్రాతంబు జానిచ్చునే
గరుడుండై చని పట్టుమింటితుద
నుగ్రహమై పొచ్చి సా
గరమధ్యంబున మ్రింగు బట్టుకొను
సింగంబై గుహంతంబునన్'

చం॥ అహతుల దాకి పోరు నెడ నంబధి
కల్గిన నాటి రాముగో
గ్రహము నాటి పార్థు గద గౌంపు
వేసిననాటి భీము, నా
గ్రహ మొసంగం బురతియ్రము
గాల్చిన నాటి లలాటలోచనున్
మహి మపమింప గాదగును మైలమ
భీమన విక్రమ క్రమమున్'

ఉ॥ ఆలములో నరాతులకు మమ్మని
మార్కాన వచ్చునే మహా
కాలికి కూలికిన్ క్రమకాలపు గాలికి
రాఘవేంద్రున్ బీ
జాలికి బక్షి నాయకు నఖాలికి
మత్తగజేంద్ర వైరి దం
ప్తులికి దావపావక శిఖాలికి మైలమ
భీము నాలికిన్'

కావుననే మైలమ భీమన 'భండవ
భీముడు'గ ప్రసిద్ధి నొందినాడు. పై నుదా
హరించిన 'గరళ పుష్పద్ధ' పద్యమును
నిదియు నాకే సందర్భమున జెప్పినవై
యుండును. ఇందలి రెండవ పద్యముగు
'తెరలంబారి' అనుదానిలోని 'సిం
గంబై ... గుహంతంబునన్' అనెడి
మాటలు తిక్కనగారి ప్రసిద్ధపద్య
మైన 'సింగంబాకటితో గుహంతరంబు
నన్' (విరాట. అశ్వా. 4వ, 95) అను

పద్యపంక్తిని స్ఫురింపజేయుచున్నది.
'వచియింతు వేములవాడ భీముని భంగి,
నుద్దండ లీల నొక్కక్కమాటు' అని
శ్రీనాథుడు భీమకవి 'ఉద్దండలీల'ను తన
పూర్వకవిస్తుతిలో ప్రస్తుతించి నాడు.
ఆ 'ఉద్దండ లీల' పై పద్యములందు
ప్రస్ఫుటము. కనుక నీ పద్యములను భీమ
కవి కృతిమాలని భావించవచ్చును.

సకల సద్గుణ సంపన్నుడు, యాచక
ఖని, భండవభీముడునైన మైలమ భీముని
మరణారంతరము జెప్పిన మఱి కొన్ని
పద్యములును లభించుచున్నవి. వానిలో-

ఉ॥ "నేరువు బ్రహ్మ జేర, నిజనిరల్ప
తేజము సూర్యు జేర, నా
కారము కాము జేర, నధికంబగు లక్ష్మి
యనంతు జేర గం
భీరత వార్ధింజెర గంపెంపు కులాద్రుల
జేర గీర్తి దా
నూరట కాక త్రిమ్మరు చున్నది మైలమ
భీము డీర్లినన్"

అనునవికటి. మైలమ భీముడు మర
జించగ నాతినిలోని నేర్పు బ్రహ్మలో
లీనమైనదట. తేజము సూర్యుని చేరుకొనిన
దట. స్వరూపము మన్మథునిలో కలసి
పోయినదట. ఇతని అనంతసంపద విష్ణు
వును, జేరినదట, అతని గాంభీర్యము
సమాద్రునాశ్రయింప; బౌద్ధత్వము కల
గిరుతను ఆశ్రయించినదట. ఇది అతని
కీర్తికి 'ఊరటలేక' ఎవరిని ఆశ్రయించ
వలెనో తెలియక లోకమంతయు తిరుగు
చున్నదట. మైలమ భీముని రూపసంపద,
తేజో పరాక్రమములు, తనూవిలాసము,
అనంతసంపద ఆ గాధ గాంభీర్యము
మహోన్నతత్వము, యశోలక్ష్మి ఆపురూ
పములని కవి హృదయము.

5. చాటుపద్యమణిమంజరి - ద్వి. భా.
పు. 58-61.

గురజాడ అప్పారావుగారి 'పూర్ణమ్మ కథ' లోని 'ముత్యాలసర' మొకటి ఈ పద్యభావమును బోలి కన్పట్టుచున్నది. పూర్ణమ్మ పూజకు పోయి తిరిగిరాలేదు. ఆత్మాచుతి చేసికొనినది.

'కన్నుల కాంతులు కలువల చేరెను,
మేలిమి చేరెను మేనిపసల్
హంసల చేరెను నడకల చెడగల్
మర్గను చేరెను పూర్ణమ్మ'
అని గురజాడ వర్ణనము.

ఇవి కాక మఱిరెండు పద్యములు 'భీమకవి'ని అనిపించునని కలవు. అవి -

ఉ॥ 'వీరగుణ ప్రతాపగుణవిక్రతుః
మైల ఎభీమ! నీ యశం
బారభమాన తారకరహావిలాసము నీ
నీ నికేతనం
బారభమాన తారకరహావిలాసము నీ
భుజార్ద్రశం
బారభమాన తారకరహారః సము
చిత్రమిద్ధరన్'

ఉ॥ భండన భీమ! నీ యెదుటపాటక
నిల్చిన కాత్రపుల్ బృహ
న్మండల పుండరీక పురనాకనివాసులు
నోర్చినన్ బృహ
న్మండల పుండరీక పురనాకనివా
సులు చచ్చినన్ బృహ
న్మండల పుండరీక పురనాకనివాసులు
చిత్ర మిద్ధరన్'

దీనిలో చిత్రకవిత్వము కలదు. వేముల
వాడ భీమకవి 'రాఘవ పాండవీయ, మను
ద్వ్యర్థికావ్యమును రచించెనని పింగళి
సూరన చెప్పిన మాట ప్రసిద్ధము

ఉ॥ 'భీమన తొల్లి చెప్పినవి పెద్దల
మాటయగాని దాని యం
దేమియు నెంచు గాన బడు లెవ్వ
రెఱుంగదు ...'

6. వేమన కవీరుల బావసాహ్యాలు

—శ్రీ ఎస్.వి. రాఘవేంద్రరావు, ఎం.ఎ., ఎం.ఫిల్., బి.యిడి..

భారతదేశం కర్మభూమి. ఇది అనా
దిగా అనేకమంది యోగులకు, మహాపురు
షులకు జన్మభూమి. కవులకు కాణాచి.
తమ సర్వస్వం లోకకళ్యాణం కోసం
త్యాగంచేసే ఆ యోగపురుషులు దైవాంశ
సంధూతులు. 'ధర్మసంస్థాపనార్థాయ
సంధివామి యుగే యుగే' సని తాను
'గీత'లో చెప్పినట్లు ఆయా కాలాల్లో,
ఆయాయాపాల్లో అవతరించి పాపపంకల
మైన మానవజాతిని తన వాగమృత
ధారల్లో పూనీతం చేస్తూంటాడు ఆ
పరమాత్ముడు. కరణబన్ములైన అలాంటి
మహాత్ములు మన భారతదేశంలో అవతరిం
చినంత అధిక సంఖ్యలో మరే ఇతరదేశం
లోనూ అవతరించలేదంటే అతిశయోక్తి

కాదు. సంకచితమైన కలమతతత్వాల్ని,
మూఢాచారాల్ని నిర్మూలించి సంఘాన్ని
సంస్కరించి భగవంతుణ్ణిచేరే మార్గాన్ని
ఉపదేశించడానికి వారితో కొందరు తమ
కవిత్వాన్ని సాధనంగా ఉపయోగించు
కున్నారు.

విశ్వశ్రేయస్సుకోసం, ధర్మసంస్థాపన
కోసం తమసాహిత్యాన్ని వినియోగించిన
ప్రజాకవుల్లో వేమన కవీరులకు విశిష్ట
స్థానం ఉంది. భూతదయ, భగవద్భక్తి
ఈయోగి పుంగవుల ఉపదేశవారం.
దక్షిణభారతదేశం తెలుగుసాహిత్య
సమాజాల్లో వేమన, ఉత్తరభారతదేశం
హిందీ సాహిత్యసమాజాల్లో కవీరు

'రాఘవపాండవీయము - అవ. ప. ॥'

మఱి పూసపాటి రాచిరాజు రచిత
'సీసమాలిక'లో నిట్లు కలదు.

సీ. పా. "మామక వంశ భీమ నృపాల
సచివుండు

దండ నాథగ్రాణి దానరాజు
వేములవాడ శ్రీ భీమ నిచే రామ
గోపాల చరితంబు గొనిన మేటి ...

ఇందలి 'రామగోపాల చరితము'
సూరన పేర్కొనిన ద్వ్యర్థికావ్యమై
యొండనోపును. ఈ కావ్యము నంకితము
నందిన దానరాజు మైమమభీయన 'దండ
నాథుడగు' కర్నవాని తిరుమలరాజు.
దీనినిబట్టి క్షేపకవిత్వమున భీమన అబ్బ
ప్రతిష్ఠుడని స్పష్టము. అట్టి భీమన చిత్ర
కవిత్వా విలసిలములైన పై రెండు(చాటు)
పద్యములను కూడ చెప్పి యొందునవి
భావించుట సహచితము.

నిట్లు వేములవాడ భీమకవి - తొలి
పూసపాటి రాజులలో నొకఁడును; చరిత్ర
ప్రసిద్ధుఁడునునైన మైలమ భీమన నాశ్ర
యించి ఆతని క్రింది సమ్మానములందిన
తొలి కవిరాజు. విశాఖపట్నం డిప్రీట్
మాన్యువల్ (1866) భీమకవి పూసపాటి
వారి ఆశ్రతుడని పేర్కొనిన విషయము
సత్య సమ్మతము 7.

6. 'రాచిరాజు సీసమాలిక'. వ్యాసము.
భారతి. సెప్టెం. 1982.

7. విశాఖపట్నం జిల్లా వృత్తాంత సంగ్ర
హము - అను. విశాఖరపు వేంకట
కోదండరామ పంతులు (1886) -
పు. 131

.....

నూతన చైతన్యస్ఫూర్తిని కలిగించినమహా కవులుగా కీర్తనార్జించారు.

‘లోకవృత్తస్యానుకరణం కవిత్వమ్’ లోకవృత్తాన్ని అనుకరించడమే కవిత్వం అనబడుతుంది. కాబట్టి కవి తాను నివసించే సమాజపరిధుల్నిదాటి సాధారణంగా పైకిపోడు. కవి తన సాహిత్యంలో సమకాలీన సమాజం యొక్క స్థితి గతుల్ని, ఆచారవ్యవహారాల్ని వర్ణిస్తూ ఉంటాడు. అందుచేతే సాహిత్యం సమకాలిక సామాజిక జీవనవిధానానికి దర్పణం అనబడింది. అప్పుడప్పుడు కవి, రవి గాంచని విషయాల్ని తన నవనవోన్మేష శ్రద్ధాపాటవాలతో గాంచి సాహిత్య సృష్టిగావించినా, ఆతాకిక దృష్టికలిగి ఉన్నా ఏదో ఒక సందర్భంలో ఇహ లోకానికి రాకపోడు. అలా కాక, నిత్యం తాను గమనిస్తూ ఉన్న సమాజంలోని కుళ్ళును, కుటిలాచారాల్ని, మూఢవిశ్వాసాల్ని ఎత్తిచూపి, వాటిని కూకటి వేళ్ళతో రూపుమాపాలి అనే సంస్కార భావంతో సాహిత్యసృష్టికావిస్తే, ఆ సాహిత్యం నూటికి నూరుపాళ్ళూ సమకాలీన సమాజానికి ప్రతిబింబం అవుతుంది, వివిధకాలాల్లో, వివిధదేశాల్లో ఉద్భవించిన అట్టి కవిపుంగవులు తమ తమ సాహిత్య సౌరభాలతో తమ తమ భాషా కుసుమాల్ని పరిమళ భరితం కావించారు.

అలాంటి సా ఖిక విషయిక భావాంతో కవితాసృష్టి కావించిన వారిలో దక్షిణాదిని వేమన, ఉత్తరాదిని కబీరు అద్వితీయులు. వేమన మన తెలుగుకవి. కబీరు హిందీభాషాకవి. వేమన కబీరుల భాషల్లో భాషాల్లో, స్వభాషాల్లో, అభిప్రీతాల్లో కొంత తేడా కనిపించినా, వారిదివితాళయాల్లో భేదం కనిపించదు. కొన్నివిషయాల్లో వీరి ఇరువురి మధ్యా సామ్యం కూడా కనబడుతుంది. ‘సంవా

దినోమేధావినాబుద్ధయః’ అని కదా నూక్తి.

Prof. Vinaya Kumar Sarkar తమ “Positive Background of Hindu Sociology” అనే గ్రంథంలో వేమన గురించి ఇలా అన్నారు.

“His (Vemana’s) place in Hindu positivism is of the same rank as that of Kabir, Chaitanya and others, if not even higher.”

వేమన కబీరులు ఇద్దరూ దేవుడు ఒక్కడే అనీ, అతడు సర్వవ్యాపకుడనీ మూక్తకంతంలో చాటారు.

‘పసుల వన్నె వేలు పాలేకవర్ణమా -

పుష్పజాతి వేలు పూజ యొకటి దర్శనంబు - వేలు బైవం బహుకృతి - విశ్వదాభిరామ వినురవేమ!’

పసువులు ఎన్నిరంగుల్లో ఉన్నా అవి ఇచ్చే పాలు తెలుపు రంగులోనే ఉంటాయి. ఎన్ని పుష్ప జాతులున్నా భగవంతునికి చేసే పూజ ఒక్కటే. భగవంతుణ్ణి దర్శించే మార్గాలు ఎన్ని ఉన్నా భగవంతుడు ఒక్కడే.

‘కనఁగ సొమ్ము తెన్నొ కనకం బదొ క్కటి’ అని మహాచోట చెప్పి, ‘తెలియ విశ్వమెల్ల దేవాధి దేవుడే’ అని దేవుని సర్వవ్యాపకత్వాన్ని గూర్చి చెప్పాడు వేమన్న.

‘సాహెబ్ మీరా ఏక్ హై, దూజా కహా సజాయ్! దూజా సాహెబ్ జో కహూఁ సాహెబ్ ఖరా రిసాయ్!’

నా భగవంతుడు ఒక్కడే. ఇంకొకడు ఉన్నాడని నేను అనను. మరొకడు

ఉన్నాడని నే నంటే నా స్వామికి మిక్కిలి కోపం వస్తుంది.

దేవుడు ఒక్కడే అని భ్వని గర్భి తంగా చెప్పి, ‘గవ్ ఘట్ వ్యాపక్ హై రహా సోయా’ అని ప్రశ్ని శరీరంలోనూ భగవంతుడు ఉన్నాడు అని ఈశ్వరుని సర్వ వ్యాపకత్వాన్ని గూర్చి చెప్పాడు కబీరు.

ఇద్దరూ అద్వైత వాదులే. జీవాత్మ లోనే పరమాత్మ ఉన్నాడు అన్నారు.

‘కట్టె యందు నిప్పు కానని చంద మీ - తనువునందు నాత్మ త గిలియుండు మిలుగు తెలిసిపిదప మార్గోన వలెనయా -

విశ్వదాభిరామ వినురవేమ!’

కట్టెలో దాగిఉన్న నిప్పుపైకి కనబడ నట్లుగా శరీరంలో ఆత్మ ఉంటుంది. ఆ జీవాత్మే పరమాత్మ స్వరూపం. ఈ రహస్యాన్ని తెలుసుకోవాలి. అని వేమన్న ప్రబోధం.

‘జ్యోం తిలమాహీఁ తేల్ హై

జ్యోంచక్ మక్ మేఁ ఆగి।

తేరా సాయీ తుగ్గు మేఁ జాగి సక్త తో జాగి॥’

నువ్వుల్లో నూనె దాగి ఉన్నట్లే, చెకు ముకి రాతిలో నిప్పుదాగి ఉన్నట్లుగానే నీ భగవంతుడు నీలోనే ఉన్నాడు. తెలుసుకో గలిగితే తెలుసుకో అని కబీరు ఉద్బోధ.

జీవుడు లోపలున్న దేవుణ్ణి కానలేక మాయాజాలంలోపడి ఆ దేవుడికోసం ఎక్కడెక్కడో వెదుకుతూ ఉంటాడు. ఈ విషయాన్ని వారిద్దరూ ఎంత చక్కగా చెప్పారో, ఆ భావనకు ఎంత దగ్గర సంబంధం ఉందో చూడండి.

‘మనసులోని ముక్తి మఱియొక చోటను - వెదుక బోవువాడు వెట్టివాడు గొట్టె చంక బెట్టి గొట్టె వెదకు రీతి - విశ్వదాభిరామ వినురవేమ!’

గొట్టెను చంకలోనే పెట్టుకొని గొట్టె వాడు ఆ గొట్టె కోసం అడవి అంతా వెళ్ళినట్లు. మనసులో ఉన్న పరమాత్మను పుణ్యక్షేత్రాల్లో ఉన్న ఆలయాదుల్లో వెదకడానికి తీర్థయాత్రలు చేసేవాడు వెట్టివాడు.

‘లేరాసాయీ తుమ్మేమే జ్యోతిం
పుహుపన్ మే బాన్.
కన్తూరీ కా మిరిగ్ జ్యోతిం ఫిర్ ఫిర్
ధూంధే ఘాన్తే॥’

పువ్వుల్లో పరిమళం దాగి ఉన్నట్టు నీ భగవంతుడు నీలోనే ఉన్నాడు. ఆ పరమాత్మను గుర్తించలేక, తన నాభిలోని కన్తూరి కోసం అడవి అంతా తిరుగుతూ గడ్డిలో వెదికే కన్తూరి మృగంలాగ ఎందుకు భ్రమ చెందుతావు? అని కబీరు అంటున్నాడు.

‘చంకలో గొట్టె పెట్టుకుని అడవి అంతా వెలికే గొట్టెవాడు’ ‘నాభిలోకన్తూరి పెట్టుకుని అడవి అంతా తిరిగే కన్తూరి మృగం..’ ఈ రెండు ఉపమానాలు ఒక దానితో ఒకటి పోటి పడుతూ ఉన్నాయి.

వేమన కబీరులు విగ్రహారాధనను ఖండించిన తీరు చూడండి.

‘శివుడు గలఁ డటంచు శిలలకు మ్రొక్కడి - వెట్టి జీవులార వెతల విడుడి జీవులందఁ గాక శిలల నే మున్నది? -
విశ్వదాభిరామ వినురవేమ!’

దేవుడు దేవుడని రాళ్ళకు ముక్కె-
వెట్టి జీవులారా! ఎందుకాపాట్లు? జీవుడే దేవుడైనప్పుడు రాయిలో ఏమింది?

‘శిలలకాచి నరుడుశివునిగా భావించు
శిలలు శిలలుగాని శివుడుగాడు’
నరుడు బండరాళ్ళను చూచి భగవంతుడనుభవించున్నాడు.

అవి రాళ్ళేకాని దేవుడుకాడు. అంతే గాక ‘తనదులోని శివుని తా నేల తెలియఁదో!’ అని పరితపిస్తున్నాడు వేమన్న.

‘పాహన్ పూజై వారి మిలై వో
మైఁపూజాఁ పహర్.
తా లే యా చాకి భలీ పీస్ భాయ్
సునార్॥’

‘రాతిని పూజించి నంత మాత్రాన దేవుడు దర్శనం ఇస్తే, రాతి నే ఏ కర్మ? నేను పర్వతాన్నే పూజిస్తాను. మీరు పూజించే ఆరాతి కంటే పిండివిసురుతోటానికి పదిమందికీ పనికొచ్చే ఆ తిరగలే మేలు.

వేమన్నమాట వీవుమీదతట్టినట్టుంటే, కబీరువాణి చలుకుతో కొట్టినట్టుంది.

చిత్తకుడిఉండాలిగాని ఎన్ని తీర్థయాత్రలు సేవించినా ప్రయోజనంలేదు అంటున్నారు వేమన్న కబీరులు.

‘తీర్థయాత్రలకును దిరుగుచు జనులెల్ల
మొనసితీర్థములను మునుగనేల?
దోషకార్లకెట్లు దొరకురా యా కాశి
విశ్వదాభిరామ వినురవేమ!’

పుట్టెడు పాపాలుచేసి తీర్థయాత్రలు చేసి నదీనదాల్లో మునిగినంత మాత్రాన మోక్షం వస్తుందా? కఫట కల్మషములు కడుపులోనుండగా ముక్తి గగన కుసుమం.

‘కబీర్ గయా బౌ ద్వారికా, తీరథ్
సకల్ భారమతి ఫీరై,
గాఁతిన భోవీ కఫట్ కీ తీరథ్
గయా తో క్యాహువా॥’

మనసులో కఫట కల్మషాలు పెట్టుకుని భ్రమతో గయా, ద్వారిక మొదలైన తీర్థక్షేత్రాలు తిరిగితే ఏమాతుంది? చిత్త శుద్ధి ముఖ్యం అని కబీరు భావన.

తీర్థయాత్రలు వ్యయప్రయాసలు తప్ప వాటివల్ల లేశమైనా ప్రయోజనం లేదు. ‘పరతమోవు లంజ పతివ్రత కాదురా!’ అంటాడు, కరత మనగా శ్రీశైలం అని వేమన్న అభిప్రాయం. ‘తిరుమలకును బోవ తురక దాసరి గాడు కాశిపోవ వంది గజముకాదు కుక్కనింగ మగునె గోదావరికి బోవ విశ్వ ...’

దేహంలో ఉన్న నేచెట్టి తెలియక తీర్థాలు తిరిగేవాళ్ళు ‘గంధర్వపుమాయు గాడిదల్లాంటి వారని వేమన్న భావన.

కాశికిపోయి గంగలో మునిగినంత మాత్రాన పాపాలు పోతాయా? ‘నీళ్ళయందు కోడి నెలవుగా మునుగదా?’ అని తీర్థయాత్ర వృధాప్రయాస, కాళ్ళతీట అంటున్నాడు.

తీర్థక్షేత్రాల్లో సమర్పించే ‘తలనీలాలు’ అనేది మూఢాచారం అని పరిహాస పూర్వకంగా ఎంతచక్కగా విమర్శిస్తున్నాడో చూడండి. వేమన సునిశిత, సజీవ హాస్యానికి ఈపద్యం మచ్చుతునక.

‘సకల తీర్థములను సకల యజ్ఞంబుల
తలలు గొరుగవన్న ఫలములేదు
మంత్ర జలము కన్న మంగలి జలమెచ్చు
విశ్వదాభిరామ వినురవేమ!’

శిరోముండనం వల్ల ప్రయోజనం లేదన్న కబీరు భావన చూడండి.

‘మూడ మూడమీ వారి మిలే సబ్
కోయీ లేయి మూడాయ్!
బార్ బార్ కే మూడలే భడి
న వెకుంత్ జాయ్॥’

తలలు గొరిగించుకున్నంత మాత్రాన దేవుడు లభిస్తే మనం అందరం అలాగే చెయ్యొచ్చు అప్పుడు లోకంలో ముక్తిపొందటం తేలిక. అప్పుడు మనకంటే ముందు గొట్టెలు వెతుక్కోవానికి పోతాయి. ఎందుకంటే అవి అస్తమానం శరీరం నిండా

ఉన్న బొచ్చును గొరిగించువంటూ ఉంటాయి.

వేమన కబీరు లిద్దరూ సత్యంయొక్క గొప్పతనాన్ని తెల్పి, సత్యం పరమాత్మ స్వరూపం అన్నారు.

‘సత్యమనగ వేట జగమున గనలేదు
నిత్యమగుచు నాస్తి నెడియుండు
నిత్యవస్తువెఱుగ నీవె బ్రహ్మను సుమ్మి
విశ్వదాభిరామ విసురవేమ!’

సత్యం అంటే ఎక్కడో నిత్యమైన ఆత్మలోనే ఉంది, ఆ నిత్యమైన సత్యాన్ని తెలుసుకోగలిగితే నీవే పరబ్రహ్మవౌతావు.

‘సత్య మమరియుండ జ్ఞానమమరి యుండు
జ్ఞాన మమరియుండ సత్యముండు
జ్ఞాన సత్యములవి సమమైన ద్విజాడగు
విశ్వదాభిరామ విసురవేమ!’

సత్యవంతుడే జ్ఞానవంతుడు. జ్ఞానవంతుడే సత్యవంతుడు. అజ్ఞాన సత్కులు సమంగా ఉంటేనే ద్విజాడు అనిపించుతుంటాడు.

అలాంటి ద్విజులు, బ్రహ్మస్వరూపులు అయిన ‘సత్యవంతులయెడ సరసమాడగ రాడు’ అని వేమన్న ఉద్బోధ.

కబీరుయొక్క ఈక్రింది భావన వేమన భావంతో జత అవుతుంది గమనించండి -
‘సాంచ్ బరాబర్ తవ్ నహీఁ
ఝూత్ బరాబర్ పావ్’
జాకే హిరదే సాంచ్ హై తా
హిరదే గురు ఆవ్॥’

సత్యంసాటి తపస్సులేదు. అసత్యంతో గమనమైన పాపంలేదు. ఎవరిహృదయంలో సత్యం నిత్యమై ఉంటుందో అతని హృదయంలో గురువు (బ్రహ్మ) నివసిస్తాడు అని కబీరు ఉవాచ.

‘సత్యాన్నాస్తి పరోధర్మః’ అనే సత్యాన్ని ఇద్దరూ ఎంతో చక్కగా చెప్పారు.

సంసార విషవృక్షానితున్న అమృత ఫలాల్లో సత్యగతి ఒకటి! సాధ్యమైనంత త్వరలో సత్సంగత్యం చేసుకోవడం మంచిది అంటున్నాడు కబీరు.

‘కబీర్ సంగతి సాధ్ కీ బేగి కరీజై
తాయి!
దురమతి దూరి గంవయినే దేసీ నుమతి
బనాయి॥’

సజ్జనుల సాంగత్యాన్ని కీఘూతి కీఘూగా సంపాదించుకోవాలి. ఎందుకంటే వారి సాంగత్యం వల్ల విషతుల్యమైన దుర్బుద్ధులు నశిస్తాయి. అమృతతుల్యమైన సద్బుద్ధులు అంశరిస్తాయి. ‘సాధు సంగంబు సకలార్థ సాధకంబు.’

వేమన ‘సాధుజనుల వూజ సాయుజ్య పదవిరా!’ అన్నాడు. సాధు సాంగత్యం పరమ పదానికి ప్రథమ సోపానం. ఈ సోపానాల్ని మాత్రపదగ్రస్తంలో మాత్ర సరిగా చెప్పాడు.

‘సాధు సాంగత్య మమరిన కాంతమమరు
కాంత మమరిన చిత్తంబు శక్య పడును
శక్య పడిన మనంబే యొసంగు పరమా,
పరమా గాంచిన శివుడన బరగు వేమ!’

సాధు సాంగత్యంవల్ల కాంతం, కాంతం వల్ల చిత్తస్థైర్యం చిత్తస్థైర్యం వల్ల పరం, పరమ పదంవల్ల శివైక్యం కలుగుతాయి.

‘సత్సంగత్య నిస్సంగత్యం నిస్సంగ త్వే
నిశ్శోహత్యం ।
నిశ్శోహత్వే నిశ్చల తత్త్వం నిశ్చలతత్వే
తేవశ్శక్తిః॥’
అశ్శోకం ఇచ్చట ఉదాహరణ యోగ్యం.

‘సాధు జనుల చెలిమి చాలింపగారాడు
ప్రకృతి విడకయున్న పరమలేడు
పిందె కోసి చూడ బీజంబు గలుగువా,
విశ్వదాభిరామ విసురవేమ’

కేవలం ఐహిక నుఖాలు విడిచిపెట్టి నంత మాత్రాన మాక్రికాంత అభించదు. పరిపక్వత పొందని పిందెకు కోసి చూస్తే బీజాలు లేనట్లే సాధుజనుల సాంగత్యం లేనివానికి పరిపక్వత సిద్ధించదు. అందుచేత మోక్ష ప్రాప్తికి ఐహిక నుఖ త్యాగంలో పాటు సజ్జన సాంగత్యం అనివార్యం అన్నాడు వేమన్న.

సజ్జనులకూ సుష్టనులకూ ఉండే తారతమ్యాన్ని గూర్చి ఇద్దరు ఊహలు చూడండి.

‘ఉత్పకత్పరంబు నొక్కపోలిక నుండు
చూడచూడరుచుల జాడతేలు
పురుషులందు పుణ్యపురుషులువేఱయా
విశ్వదాభిరామ విసురవేమ!’

ఉత్ప, కర్పూరం చూడ్డానికి ఒకే మాదిరిగా ఉన్నా, వాటిరుచులు వేరైనట్లు పురుషులందరూ ఒకే ఆకారంలోఉన్నా, వారిలో పుణ్యపురుషులు వేరుగా ఉంటారు.

“హంసా బగులా ఏక సా
మానసరోవర్ మాహిః ।
బగా స ధోరే మాఛరీ
హంసా మోరీ భాహిః ॥

1. సంసార విష వృక్షస్వద్యేఫలే అమృతోపమే!

కావ్యామృత రసాస్వాదం సంగతి
స్పష్టమైపుహ॥

“సంసార విషవృక్షానితు రెండే
రెండమ్మరి ఫలములు. కావ్యామృతరస
పాన మొకటి. సత్సంగతి యొకటి”
- నీతిచంద్రిక .

హాసా, కోరికగా ఒకే థంగులో ఉంటాయి. ఆ థేందు మానససరోవరంలో మునుకున్నా ఉంటాయి. కాని, కొంగ చేపల్ని తింటుంది. మాంస ముత్యాల్ని తింటుంది. అంటే మనుష్యులందరూ ఒకే ఆకారంలో ఉన్న వారు ఆచరించే కార్యాల్ని బట్టి దుర్జనులనీ, సజ్జనులనీ గురించగలుగుతాం అని భావం. ఇద్దరి భావనల్లో పురుషుల్లో పుణ్యపురుషులు వేరనే భావం సమానం.

వేమన కవీరు లిద్దరూ ఆనందో బ్రహ్మ అంటున్నారు.

‘చాహ్ గయీ చింతా మిటి,
మనువా బే పరవాహ్ ।
జిన్ కో కఘా న చాహాయే,
సోయీ సాహం సాహ్ ॥’

కోరికల్ని విడిచిపెట్టినవాడు చింత జన్మ మంతలకూ దూరమైనట్టే. అతని మనస్సు నిశ్చింతగా ఉంటుంది. దేన్నీ ఆశించక దొరికినదాంతో ఎవడైతే సంతృప్తి పొందుతాడో వాడే పాదుసా.

‘గోధన్, గజధన్, బాజధన్,
బౌర్ రతన్, ధన్, ఖాన్ ।
జబ్ అవై సంతోషధన్,
శబ్ ధన్ ధూరి సమాన్ ॥’

ఈశ్రవంచంలో గోధనం, గజధనం, అశ్వధనం, రత్నధనం ఇత్యాది ధనాలన్నీ ఉన్నాయి, మానవుని మనో కోరికలవల్ల! సంతోషధనం వచ్చి వస్తుంటే ప్రపంచంలోని ధనాలన్నీ భూమిలో సమానం. పైన పేర్కొన్న ఎన్నిధనాలున్నా సంతోషధనం న వస్తుంటే అతడు ఘంట్టువుడు కాలేడు. 1

“Contentment will make a cottage, look as fair as a palace.” Seeker అనే ఆంగ్ల

కవి చెప్పిన ఈ వాక్యం ఎంతో సత్యం. ‘అక్షయమును గూడి యొక్క పెక్కుమంది ఇక్కడ ఉదాహరణ యోగ్యం.

వేమన్న నిత్యానందం మాక్తి ప్రదాయక అన్నాడు.

‘నిత్యానంద వివేకము
సత్యంబుగఁ దెలియకున్న శక్యం బగునా?
మత్తము సరి గురు మగ్నము
భృత్యుడవై మది నెఱుంగఁ బెంపగు
వేమా!’

సచ్చిదానంద జ్ఞానాన్ని పొందకుండా పరమగురువైన పరమాత్మ రహస్యాన్ని (పరమ వచాన్ని) పొందడం అసంభవం. అందువల్ల పరబ్రహ్మకు సేవకుడై జ్ఞానాన్ని పొందినప్పుడే నిజమైన ఆనందం కలుగుతుంది.

సంతృప్తి, ఆనందం లేకపోవడమే సంసారానికి బీజం అంటున్నాడు. అవును ‘సంసారం వాగరం దుఃఖమ్’ కదా!

‘ఇది నాకు చాల దనుచును
మదిలోఁ దా నెపుడుఁ దలచి మమతఁగను
మరిన్

బొదలుచు విడువం బాలని
దదియే సంసార బీజ మందురు వేమా!’

దుర్జన సాక్షాత్కం గూర్చి వేమన కవీ తల అభిప్రాయావామ్యం చూడండి.

‘మారీ మరై వసుంగ్ కీ కేరా కే. థిన్ బేర్ ।
వహ్ వరై వహీ ఆంగ్ చిరై విభి నే
సుంగ్ నిబేర్ ॥’

అరటి చెట్టు సమీపాన ఉన్న రేగు చెట్టు వల్ల అరటి చెట్టుకి హాని కలుగుతుంది. రేగు చెట్టు ఎటూ ఇటూ కదలటం వల్ల అరటికి ముల్లుపోట్లు తిప్పువు. దుష్ట స్నేహానికి ఫలితం అనుభవించక తప్పదు.

అందుచేత
‘మూరఖ్ సంగ్ న కీడై’ అన్నాడు.

నిక్కమైన ఘనుని నీతి చెడును
ఉల్లి తోటఁ బెరుగు మల్లై కరణి, విశ్వ!’

ఉల్లి తోటలో పెరిగే మల్లై మొక్కలాగ దుర్జనునితో చేరిన సజ్జనుని నీతి కూడా చెడిపోతుంది. ‘అగు నెల్ల సహవా సు వల్ల వారు వీరాతారు, అనే మాట సత్యమే కదా!

‘వేగుపురుగు చేరి వృక్షంబు చెఱుచును -
చీడపురుగు చేరి చెట్టు చెఱుచు
వచ్చితుండు చేరి గుణవంతు చెఱుచుగా -
విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ!’

వేగుపురుగు చెట్టు వేళ్ళ దగ్గర చేరి చెట్టునే నాశనం చేస్తుంది. చీడపురుగు చేరి చెట్టునే నాశనం చేస్తుంది. దుర్మార్గుడు చేరి గుణవంతుని పాడుచేస్తాడు.

1. సంతోషిగాడేని శత్రుడైన నశించు.
విర్ధనుండైనను నిద్రవోవు సంతసించే
నేని ...’ భాగవతము. దశమ స్కం
దము. 1770 ప.

(స శేషము)

ఉత్తమ సాహిత్యంకోసం

స మా లో చ న

చ.ద.వ.ం.డి!

చ ది వి ల.చ.ం.డి!!

కీ॥ శే॥ విద్వాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రిగారి దివ్యసంస్మరణ

ఆంధ్రదేశమున వేదశాస్త్రములలో విష్ణుతులైన వైదికకుటుంబములు చాల కలవు. ఎక్కువమంది కోనసీమలో గలరు. వీరిలో కొంతమంది యజ్ఞయాగాదులను కూడ నిర్వహించియున్నారు. వారిలో “బులుసు” వంశీయులు ముఖ్యులు. ప్రతిభ గలవారు. చాల మంచి గౌరవమర్యాదలను సంపాదించుకొనియున్నారు. “బులుసు లేని యజ్ఞము, బులుసు లేని తద్దినము” ఉండదనే సామెత గలదు. అట్టి పవిత్ర బులుసు వంశమున జన్మించినవారు కీ॥ శే॥ బులుసు సీతారామశాస్త్రి సోదరులు. చాల ప్రతిభావంతులు, కవులు, గ్రంథకర్తలు, మేధావులు.

శ్రీ సీతారామశాస్త్రిగారు వేదశాస్త్ర పండితులు, సంస్కృతాంధ్ర విద్వంసులు. శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారి ఉన్నత పాఠశాల, కాలేజీలలో ఉత్తమశ్రేణి తెలుగు పండితులుగా చాలకాలము పనిజేసి, మంచి విద్యార్థులను తయారుజేసి, మంచి పేరు సంపాదించుకొని యున్నారు. విద్యార్థులకు తెలుగు పాఠ్యగ్రంథములు సుబోధకమగుటకు వీలుగా, అర్థవివరణ తాత్పర్యసహితముగా ప్రశ్నోత్తరమాలికా విధానమున, స్వయంకృషి చేసి విద్యార్థులు పాఠ్యగ్రంథములను చదివి పరీక్షలలో సులువుగా ఉత్తీర్ణులగుటకుగాను అయిదుగురు మంచి విద్వంసులచే గైడు పుస్తకములను ప్రచురించెడివారు. ప్రతి విద్యార్థి వీటిని కొని, చదివి, పరీక్షలు బాగుగా వ్రాసి ఉత్తీర్ణులయేవారు. ఈ గైడు పుస్తకములు విద్యార్థులకు చాల ఉపయోగపడేవి. ఈ గైడు పుస్తకముల ప్రచురణద్వారా శ్రీ సీతారామశాస్త్రిగారికి మంచి పేరు వచ్చినది. విద్యార్థిలోకమంతయు శ్రీ శాస్త్రిగారిని గౌరవించేవారు. శ్రీ శాస్త్రిగారు విద్యారంగమున మంచి విద్యావేత్తగా పరిగణింపబడేవారు.

శ్రీ శాస్త్రిగారు సంస్కృతాంధ్రగ్రంథముల నన్నిటిలోను లోతుగా పరిశ్రమచేసి పరిశోధనలు చేసి యున్నారు. ఆంధ్రదేశమున సాంస్కృతిక పత్రికలు చాల తక్కువ. పూర్వము కీ॥ శే॥ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు స్థాపించిన “భారతి” మాసపత్రిక యొక్కదే. మన ప్రాచీన గ్రంథములందు, మహాకవులు రచించిన తెలుగు గ్రంథములను పరిశోధనలను చేసి రచించిన వ్యాసములను ప్రచురించి వెలుగులోనికి తీసుకొని రావలయునని సత్సంకల్పము. అళతో, శ్రీ శాస్త్రిగారు “సమాలోచన” యనే జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రికను స్థాపించి నేటికి 13 సంపుటములను ప్రచురించియున్నారు. ఇది పండితులకు, కవులకు, పరిశోధన చేయు విద్యార్థులకు ఎంతగానో ఉపయోగించుచున్నది. ఇది శ్రీ శాస్త్రిగారి ప్రయమైన బహుమానముగా పరిగణింపబడుచున్నది. వారిది ప్రశంసనీయమైన గొప్ప కృషి.

శ్రీ శాస్త్రిగారికి సాంస్కృతిక రచనలయందు అపారమగు ప్రేమ. సమాలోచన పత్రిక నడుపుట వలన వారికి నష్టము వచ్చుచున్నది. అయినను లెక్కచేయక భక్తిశ్రద్ధలతో నడుపుచున్నందులకు వారిని అభినందించవలయును. సాంస్కృతిక ప్రేయులందరు “సమాలోచన” పత్రిక చందాదారులుగా చేరి ప్రోత్సహించ వలసినదిగా విన్నవము చేయుచున్నాను. “సమాలోచన” చాల విలువైన పత్రిక. నేటి విద్యార్థులు సాంస్కృతిక విద్యావిషయములో ఎక్కువగా కాలక్షేపము చేయమని విన్నవము.

శ్రీ సీతారామశాస్త్రిగారు ప్రతి సంవత్సరము శ్రావణమాస శ్రీకృష్ణాష్టమి దినములలో వేదశాస్త్ర వండితులను తమ గృహమునకు ఆహ్వానించి చాల ఘనముగా నన్యానించెడివారు. ప్రతి విత్యము తాము స్వయముగా వేదపారాయణము చేసేవారు.

శ్రీ సీతారామశాస్త్రిగారికి కర్ణాటక సంగీతము త్యాగరాజ కృతులన్న చాల ప్రിയము. హిందూ సమాజములో జరిగే త్యాగరాజ ఉత్సవములకు తప్పక వెళ్ళి ఆనందించేవారు. నభలకు ఆర్థికసహాయము అందజేసే వారు. సంగీత సాహిత్య ప్రయులు.

శ్రీ శాస్త్రిగారు నాకు పరమ మిత్రులు. సహృదయులు. సద్గుణ సంపన్నులు. ఉదారస్వభావులు. ఉత్తమ శ్లోకులు. పుణ్యపురుషులు. నేను ప్రచురించిన “శ్రీమద్భాగవత మణిహారము” సంకలనము, ముద్రణ సమయము లలో అనేక మంచి సలహాలనిచ్చేవారు. వారి అమూల్యాభిప్రాయము, ఆశీస్సులను వాటియందు ప్రచురించే అదృష్టము కలిగి పరమ సంతోషము నొందియున్నాను.

శ్రీ శాస్త్రిగారి విర్యాణము ఆంధ్రదేశమున విద్యారంగమునకు, సాంస్కృతిక కార్యక్రమములకు, వేదశాస్త్రములకు తీరని లోటు. వారి ఆత్మకు శ్రీ భగవానుడు శాంతి ప్రసాదించుగాక. పవిత్ర బులును వంశీయులు. “సమాలోచన” పక్ష పత్రికలు వర్దిల్లుగాక—

శ్రీ శాస్త్రిగారి దివ్యసంస్మరణము చేయుచు, శ్రీ శాస్త్రిగారి కుటుంబ సభ్యులందఱకు నా ఆశీస్సులను అందజేయుచున్నాను.

—ఆచార్య దర్శా సూర్యనారాయణ

మృత్యుఫణింద్ర పూత్యుతియె యిద్ది :
తుపానాకా : గ్రానవాసముల్
వ్యత్యయ మయ్యె : జీర కటవై
బ్రతుకే బరువై విషాద సా
హిత్య రసస్వరూపముగ విప్పుడు
కన్నడు సాగరాంధరి : సౌ
హిత్యము మీఱు సాయ మొనరింపుడు :
పెంపుడు భ్రాతృభావమున్.

వత్సరమందు నాల్గు తడవల్ పయనేయు
తుపాను : సేయు మీ
భక్తము : కాన మింతటి యువద్రవ
మింతకు మున్ను : నాయకుల్

తు పా ను తు పా ను

—డా॥ చేరెడ్డి మస్తాన్ రెడ్డి

మత్సరముల్ వివాదములు మావి
ప్రజాహితదీక్ష బూని సం
విత్పముదీర్చు కానన గమించినచోఁ
గుసుమించు మ్రోడులున్.

అనలు తుపానుబాధితుల నావల ద్రోసి,
భుజాబలంబుతో
మనలెడివారలం దలలు మార్చెడివారిని
నమ్మి లేకుల్

దొనగులు చేయ దిద్దుటకు త్రోవలు
చూడక రోడ్డు కడ్డమై
మునరుట బస్సులాపుట విమూఢత
రాలను దువ్వుటొప్పునే :

చందాల పేరుతోడ వ
నందుగ తమ పొట్ట నింపు నన్నానులు మీ
కెందైన తారపిల్లిన
నందింపుడు వారి జాడ లదికారులకున్.

పాత్ర మెఱిగి విత్తంబును క్షేత్రమెఱిగి
విత్తవము శార్చ పలితంబు వెలయుఁగాన
దానవీరులు : మీర లీ తత్త్వ మెంచి
మంచి వ్యక్తుల సంస్థల నెంచుకొనుడు.

సమాచారములు

నన్నయచట్టారకుని భారత సూక్తిరత్నములు

క్రోధమ తపముం బెఱుచును
గ్రోధమ యణిమాడులైన గుణములఁ
బాపున్
గ్రోధమ ధర్మ క్రియలకు
బాధయగుం గ్రోధిగాఁ దపస్వికిఁ జన్పే.
అది 2-174

కోపము తపస్సును బెడఁగొట్టును.
కోపమే అణిమ మొదలగు అష్టసిద్ధులను
బోఁగొట్టును. ధర్మకార్యము అన్నిటికిఁ
గోపము హాని కలిగించును. కోపము
తపస్వి కంతమాత్రముఁ దగదు.

క్షమలేని తపసి తపమును
బ్రమత్తు సంపదయు ధర్మబాహ్యప్రభు రా
జ్యము భిన్నకుంభమున తో
యము లట్టుల యద్రువంబులగు వివి
యెల్లన్.
అది 2-175

క్షరిమిలేని ముని తపస్సును, మిక్కిలి
గర్వించినవాని సంపదయు, ధర్మవిరుద్ధ
మైన నడవడిగల ప్రభుని రాజ్యమును -
పగిలిన కడవయందు నీరు నిలువనివిధ
మున - నిలువఁజాలవు (నశించును).

సంకేతము :
శ్రీ సా విద్వాన్
బులుసు సీతారామనాస్త్రి

ఎంత కాంతు లయ్యు నెంత జీతేంద్రియు
లయ్యుఁ గడు వివిక్త మయిన చోట
సతుల గోష్ఠిఁ జిత్రచలన మొందుదు
రెందుఁ
గాము శక్తి నోర్వఁగలరె జనులుఁ
అది 3-38

మిక్కిలి కాంతస్వభావము గలవారు,
నింద్రియములను జయించినవారుఁ గూడ
నేకాంతమున స్త్రీలతో గోష్ఠి జరపిన;
వారిమనసు చలించును. ఎవరును మన్మ
థుని శక్తిని గెలువఁజాలరు.

దివిజ మునీంద్ర దానవ ది
తి ప్రభవది సమస్త భూత సం
భవముఁ గృతావదామ లయి
తక్తి మెయిన్ వినుచున్న పుణ్య మా

నవులను నిక్కువంబగు మ
నః ప్రేయ నిత్యసుఖంబులుం జీరా
యువు బహుపుత్త్రలాభ విధ
వోన్నతియున్ దురిత ప్రళాంతియున్.
అది 3-72

జీతకంఠ, మునులు, దానవులు, దైత్యు
లు, మున్నగు సమస్త ప్రాణుల ఉత్ప
త్తియు (పుట్టుకయు) శ్రద్ధాధక్షులతో
వినుచుండు పుణ్యాత్ములగు మోసపుల
మనస్సునకుఁ బ్రీతికరములగు నిత్యసుఖము
లును, దీర్ఘాయుర్దాయము, బహు సంతాన
లాభము, గొప్ప సంపదలు, పాప కరి
హారము తప్పక సంఘటిల్లును.

మొదలి పెక్కుజన్మములఁ బుణ్య
కర్మముల్
వరగఁ బెక్కుపేసి వడయఁబడిన
యట్టి యెఱుక జమల కాక్షణమాత్రన
చెఱుచు మద్యపేవ సేయ వగునెఁ
అది 3-120

ఎన్నో పూర్వజన్మములలో అనేక
పుణ్యకర్మములు చేసి పొందిన జ్ఞానము
మద్యసేవనలన క్షణమాత్రములో నశిం
చును గావున మద్యము సేవించుటతగదు.
(స శేషం)

B. V. & Co.

రాజమండ్రి.

FIVE PANDITS

X Class Best Telugu Notes

X Class Hindi Golden Notes

X Class Telugu Question Bank

X Class Hindi Test Papers

I Year Intermediate Telugu Full Notes

II Year Intermediate Telugu Full Notes

II Year Inter Dharma Vijayam Notes

I Year Degree Telugu Full Notes with Text

II Year Degree Telugu Full Notes

II Year Degree Vara Vikrayam Notes

చదవండి!

అత్యధిక మార్కులతో విజయం పొందండి.

అనుకరణములకు మోసపోకండి.

